

Lapsella on oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen.

**Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen lakisääteisen lasten
ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa**

Minna Lönnbäck
Sosiaalityön pro gradu- tutkielma
Sosiaalityön maisteriohjelma
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Tammikuu 2012

TIIVISTELMÄ

Lapsella on oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen lakisääteisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa.

Minna Lönnbäck

Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius

Pro gradu-tutkielma, 68 sivua

Ohjaajat: Aila-Leena Matthies & Tuomo Kokkonen

Tammikuu 2012

Vuonna 2008 voimaan astuneessa lastensuojelulaissa veloitetaan kuntia tekemään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, jolla ohjataan, johdetaan ja kehitetään lasten hyvinvointia kunnassa. Tässä laadullisessa tutkimuksessa tutkin miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Lisäksi tutkin miten lasten ja nuorten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista on aiottu lisätä ja kehittää kunnassa. Aineisto koostuu 20 eri kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta.

Tutkimuksen teoreettisena perustana on lasten ja nuorten osallisuuden teoria ja muuttunut lapsikäsitys. Muuttuneessa lapsikäsityksessä lapsi nähdään aktiivisena toimijana, joka kykenee keskustelemaan ja vastavuoroiseen toimintaan. Muuttuneessa lapsikäsityksessä lapsinäkökulma on ensisijainen. Tutkimuksessa tutkimusote on laadullinen ja aineiston analyysimetodinä olen käyttänyt hermeneuttista tulkintaa ja kvalitatiivista vertailevaa analyysia.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lasten ja nuorten osallisuus lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa on toteutunut huonosti. Vain viidessä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa lapsia ja nuoria oli kuultu. Paikkakunnat, joissa lapsia ja nuoria on osallistettu hyvinvointisuunnitelman laatimisvaiheessa, ovat saaneet arvokasta ja hyödyllistä tietoa. Aineiston perusteella lasten ja nuorten kuulemisessa oli havaittavissa sellaisia teemoja kuin, vapaa-aika, osallistaminen, vaikuttaminen, koulu, vanhemmuus ja palvelut. Lapset ja nuoret eivät olleet tyytyväisiä tämän hetkiseen vaikuttamismahdollisuuteen ja he toivoivat osallistamisen ja vaikuttamisen lisäämistä ja kehittämistä. 11 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpideoosioon olikin kirjattu lasten ja nuorten osallistamisen kehittäminen. Olen sitä mieltä, että lapset ja nuoret kykenevät ottamaan kantaa ja tuomaan esille omat mielipiteensä heitä koskevissa asioissa. Tämän takia lasten ja nuorten tulisi saada osallistua lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimiseen. Olen myös sitä mieltä, että hyvinvointisuunnitelman laatu paranee, mikäli lapset ja nuoret ovat mukana vaikuttamassa sen sisältöön.

Avainsanat: **osallistaminen, kuuleminen, lastensuojelulaki, lasten ja nuorten
hyvinvointisuunnitelma, lapsikäsitys, vaikuttaminen.**

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	7
1.2 Tutkimustehtävät	9
2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA	10
2.1 Hyvinvointikäsite	10
2.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tarkoitus, tavoitteet ja sisältö	11
2.3 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen	14
2.4 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa	16
3 LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS	20
3.1 Lapsen ja nuoren oikeus osallisuuteen	20
3.2 Osallisuuden elementit	23
4 LAPSIKÄSITYS	28
5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	32
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus	32
5.2 Aineiston keruu	33
5.3 Aineiston analyysimenetelmät	34
6 AINEISTON POHJALTA TEHTY ANALYYSI	37
6.1 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien arvopohja ja strategia	37
6.2 Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa	39
6.3 Lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen ja kehittäminen	42
7 TULKINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	46
7.1 Lasten ja nuorten tuottama tieto	49
7.2 Lasten ja nuorten osallisuuden, kuulemisen ja vaikuttamisen lisääminen ja kehittäminen	53
7.3 Osallisuuden toteutuminen	55
8 POHDINTA	58
LÄHTEET	62

1 JOHDANTO

Suomalaista yhteiskuntaa on viime vuosina ravisuttanut mm. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat. Tapahtumat ovat aiheuttaneet keskustelua lasten ja nuorten tilanteesta ja voinnista. Keskustelua on käyty myös siitä, mihin pitäisi panostaa ja ovatko lapsille ja nuorille tarkoitettut palvelut riittäviä. Vaikka yhteiskunnallista keskustelua on käyty siitä, mikä lapsiperheiden tilanne on, ei se ole kuitenkaan johtanut riittäviin käytännön toimiin. Timo Harrikari (2009, 18) kirjoittaa artikkelissaan, että poliittinen ja yhteiskunnallinen ilmapiiri on taipuvainen näkemään lapset joko kansantalouden resurssina tai taakkana. Tämän sijaan tulisi lapsuudella olla itsearvo sinänsä. Matti Rimpelä (2009) on puolestaan sitä mieltä, että Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien jälkeen ei ole saatu aikaiseksi mitään. Puhetta kyllä riittää mutta ei rahaa. Rimpelän mielestä asian ydin on siinä, että Suomessa lasten, nuorten ja lapsiperheiden kevyen tuen on annettu rappeutua. Rimpelän mielestä ei ole kyse laman vuoksi tehdyistä toimenpiteistä vaan kyseessä on rakenteellinen välinpitämättömyys lapsiperheistä. Kesällä 2011 YK:n Lapsen oikeuksien komitea antoi Suomen valtiolle suositukset, jonka mukaan Suomen tulisi kiinnittää huomiota lapsipolitiikan koordinointiin (Lastensuojelun Keskusliitto, tiedote 25.10.2011).

1990-luvun laman jälkihoito oli vielä meneillään kun uusi lama iski vuonna 2009. Jälkeenpäin tarkasteltaessa on huomattu, että puhe lapsista ja nuorista kansanedustajien raha-asia ja toivomusaloitteissa väheni merkittävästi vuosien 1990 ja 1997 välisenä aikana. Samanaikaisesti tapahtui hallitusohjelmissa samansuuntainen muutos (Kiili, Moilanen & Satka 2000, 253). Aiempien vuosien talouskasvun myötä tuloerot ovat kasvaneet ja lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on lisääntynyt. Harrikari (2009, 18) toteaa, että 90-luvun laman aikana poliittinen kiinnostus lapsiperheisiin romahti. Enää ei ollut itsestään selvää, että julkista rahoitusta lisättäisiin lasten ja nuorten palveluihin. Harrikari jatkaa, että lapsiväestöä koskeva poliittinen ja julkinen kiinnostus kuitenkin lisääntyi laman jälkeen. Mutta samaan aikaan käytiin julkista pahoinvointipuhetta. Lapsia ja nuoria alettiin yhä enemmän tarkastella riskejä tunnistavan ja arvioivan linssin läpi. Harrikari on havainnut, että lapsi- ja

perhepolitiikassa on tapahtunut yhteiskunnallisen ilmapiirin muutos, joka näkyy siten, että julkista keskustelua hallitsee yhä enemmän jatkuva ja laajentunut kriisintunne.

Tarkastelemalla hyvinvointia on kiinnitetty erityisesti huomiota mm. vanhempien tarjoamaan rakkauteen, hoivaan, hoitoon, suojeluun ja auktoriteettiin. Lasten hyvinvoinnin tila on liitetty vahvasti perheeseen. Tämä vaikkakin Pohjoismainen hyvinvointikäsite tarkoittaa, että siihen hyvinvointiin kuuluu monia elämän alueita. Toisaalta Pohjoismainen hyvinvointikeskustelu on tarkastellut hyvinvointia hyvinvointipuutteiden kautta. (Forsberg & Törrönen 2006, 217). Paul Lillrank (2011) on sitä mieltä, että hyvinvointipalveluita ei voida loputtomiin lisätä. Lillrank toteaa, että Kauhajoen tapaisten tapahtumien jälkeen yleinen mielipide vaatii lisää politiikkatoimia ja palveluita ongelmien ehkäisemiseksi. Mutta ainoa tapa tuntuu olevan, että tarjotaan lisää ammattilaisia ”sekaantumaan perheiden asioihin entistä enemmän”. Lillrankin kirjoituksesta saa sen käsityksen, että perheitä olisi vahvistettava.

Vuonna 2008 voimaa astuneessa lastensuojelulaissa veloitetaan kuntia tekemään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, jolla ohjataan, johdetaan ja kehitetään lasten ja nuorten hyvinvointia kunnassa. Hyvinvointisuunnitelman piti olla se työkalu, jolla otetaan selvää siitä, miten lapset ja nuoret voivat ja mihin toimenpiteisiin on ryhdyttävä, jotta epäkohtiin saadaan muutosta esim. palveluiden suhteen. Keski-Pohjanmaan kunnat päätyivät tekemään yhteisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman. Olen ollut tässä hankkeessa projektityöntekijänä. Suunnitelman teko aloitettiin maaliskuussa 2009 ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma valmistui helmikuussa 2010. Tämän hankkeen kautta olen tutustunut muutamaan, jo olemassa olevaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan ja siitä syntyi ajatus, että voisin pro gradussani vertailla eri paikkakuntien hyvinvointisuunnitelmia ja tutkia miten niissä on toteutunut lasten ja nuorten osallisuus. Metsämuuronen (2005, 30) kirjoittaa, että on kannattavaa etsiä tutkimuksen aihepiiri oman mielenkiinnon kohteiden joukosta.

Lastensuojelulaki, joka astui voimaan 2008, toi paljon odotettuja uudistuksia. Lapsen asemaa vahvistettiin ja lapsen kuulemista ja osallisuutta korostettiin. Projektin aikana jouduin miettimään, mitä lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen oikein tarkoittaa ja miten se toteutuu. Välillä vaikutti siltä, että lapsia ja nuoria kyllä kuultiin, mutta kuulemisella ei ollut vaikutusta. Kouluterveyskysely on yksi hyvä esimerkki siitä, miten laajasti nuoria kuullaan ja

on oletettavaa, että tulokset näyttävät suhteellisen realistisesti nuorten hyvinvoinnin tilan sekä mahdolliset puutteet heidän hyvinvoinnissaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että epäkohtiin ei monella paikkakunnalla puututa. Jos tulokset osoittavat, että nuorten on vaikea päästä kouluterveydenhoitajan vastaanotolle, niin lisäresursseja kouluterveydenhuoltoon tuskin saadaan. Oikeudenmukaisuuden tulisi olla yhteiskunnan keskeisimpiä toimintaperiaatteita.

Lastensuojelutarve on lisääntynyt ja lasten- ja nuorten mielenterveysongelmat ovat yleistyneet. Yleisesti ajatellaan, että laman pelätään aiheuttavan lisää ongelmia lapsiperheille. Tilanteet eivät muutu yhden vuorokauden aikana ja harvoin mikään tulee yllättäen. Päätäjien ja viranomaisten tulisi kyetä ennakoimaan miltä yhteiskunta näyttää muutaman vuoden päästä ja mikä lasten ja nuorten tilanne tuolloin on. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma tutkimusaiheena on siis yhteiskunnallisesti ajankohtainen. Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2009, 24–26) mainitaan kuinka nuoret ovat yhä haastavampi ryhmä lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa. Tämä ei koske ainoastaan Helsinkiä vaan on koko Suomea koskeva ilmiö. Syyt lastensuojeluasiakkuuteen ovat murrosikäisen oma toiminta ja oirehdinta. Harvoin oirehdinta liittyy suoranaisesti vanhempiin. Vaikkakin vanhemmat ja aikuiset liian usein olettavat, että lasten tullessa murrosikään he eivät enää tarvitse aikuisen läsnäoloa, ohjausta, rajoja ja sääntöjä. Kun nuori oirehtii, niin kyseessä voi olla nuoren päihteidenkäyttö, koulupoissaolot, karkailua tai ongelmia perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2009–2010 (12) yhtenä tavoitteena on vähentää olennaisesti lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta niin, että sijoitukset kodin ulkopuolelle kääntyvät laskuun. Tavoite on valtakunnallisen KASTE-ohjelman mukainen, joka perustuu käsitykseen, että lasten sijaishuollon tarve on mittari joka kuvaa lasten ja perheiden sosiaalista tilannetta sekä koko palvelujärjestelmän toimivuutta ja kykyä tukea lasten kasvatusta ja kasvua.

Se, että olen itse ollut tekemässä Keski-Pohjanmaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa johtaa tietenkin siihen, että en lähde tekemään pro gradu-tutkielmaani täysin ilman minkäänlaisia ennakkokäsityksiä. Minulle yksi tärkeimmistä asioista hyvinvointisuunnitelman teossa oli lasten ja nuorten osallistaminen suunnitelman laatimisessa. Sen takia järjestettiin mm. työpajoja, kyselyitä ja oppitunteja, joiden kautta lasten ja nuorten ääni tuli kuuluviin. Oma kiinnostukseni lasten ja nuorten osallistamisesta on

myös pro gradun johtotähti ja oma näkemykseni on, että kun on kyseessä hyvinvointisuunnitelma, jossa kartoitetaan lasten ja nuorten tilannetta, niin silloin olisi itsestään selvää kuulla, tavalla tai toisella lapsia ja nuoria. Pro graduni kautta haluan saada selville, miten lapsia ja nuoria on otettu mukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimiseen, millä tavalla osallistaminen on tapahtunut sekä miten hyvinvointisuunnitelmissa on otettu kehittämiskohteeksi lasten ja nuorten osallistamisen, kuulemisen ja vaikuttamisen lisääminen ja kehittäminen.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Edellä mainitsin siitä, kuinka yhteiskunnassamme on ollut huolta lasten, nuorten ja lapsiperheiden tilanteesta. Keskustelua on käyty paljon, mutta konkreettisia toimenpiteitä on ollut vähän. Koska kuntia velvoitetaan tekemään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, olisi se hyvä tilaisuus ottaa kunnan lapset ja nuoret mukaan laatimaan hyvinvointisuunnitelmaa ja pohtimaan sitä, miltä lasten, nuorten ja lapsiperheiden tilanne näyttää.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on lasten ja nuorten osallisuus. Pro graduni teoreettisena perusteena on yhteiskunnassamme muuttunut lapsikäisyys ja lasten ja nuorten osallisuuden teoria. Suomea velvoittaa lapsen oikeuksien sopimus, jonka Suomi on allekirjoittanut 1991 (SopS 60/1991, 12 artikla). Lisäksi Suomessa on useita eri lakeja, jotka velvoittavat kuulemaan lapsia ja nuoria heitä koskevissa asioissa. Iso-Britanniassa tehdyn lasten ja nuorten osallisuutta koskevan tutkimuksen mukaan toimijoilla oli teoreettinen perusta toiminnalleen, mutta tärkeimpinä seikkoina lasten ja nuorten kanssa toimimisessa mainittiin empatia sekä lasten ja nuorten kunnioittaminen (Malone & Hartung 2010, 24–25). Teoriat, joihin toimijat viittasivat, olivat Roger Hartin osallisuuden portaat ja Paulo Freiren kriittinen pedagogia. Freiren teoria kriittisestä pedagogiasta on muokkaantunut niin, että nykyään se pitää sisällään monia erilaisia teoreettisia näkökulmia ja käsitteellisiä lähestymistapoja. Näitä yhdistää kriittinen tiedonintressi ja toivo siitä, että muutoksen kautta on mahdollista saavuttaa oikeudenmukainen yhteiskunta. En käytä Hartin osallisuuden portaita tutkimuksessani viitekehyksenä, koska sitä on vahvasti kritisoitu mm. siitä, että

osallisuus nähdään yksiulotteisena ominaisuutena (Oranen 2007, 6). Esittelen sen sijaan Mikko Orasen ajatusta siitä, että lasten ja nuorten osallisuus koostuu kuudesta eri elementistä ja osallisuudella on viisi eri astetta. Orasen ajatukset perustuvat pitkälti Nigel Thomasin osallisuuden malliin (Oranen 2007, 7).

Mielestäni lapset ja nuoret kykenevät tuomaan esille, iästä riippumatta oman mielipiteensä ja näkemyksensä asioista ja tämän takia lapsia ja nuoria tulisi osallistaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Minulle lasten ja nuorten osallistaminen tarkoittaa sitä, että lapsille ja nuorille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa heitä koskevissa asioissa (Percy-Smith & Thomas 2010, 1). Tämä taas tarkoittaa sitä, että lapsia ja nuoria kuullaan, mutta kuuleminen voi tapahtua monella eri tavalla. Gerison Lansdown (2010, 12) on sitä mieltä, että lasten osallistamisessa ei pitäisi olla ikärajoja, eikä osallistamisen pitäisi olla sidottuna lasten kykyyn tuoda esiin mielipiteensä ”aikuisten” tavalla tai kielellä. Tutkimusten mukaan vauvat osaavat täydellistä kieltä ja aikuisten on vain osattava tulkita lapsen ”puhetta” oikealla tavalla. Lansdown muistuttaa siitä, että on kunnioitettava lasten ja nuorten ei-verbalista kommunikaatiota. Tällaista voi olla esim. leikki, piirtäminen, maalaaminen, valokuvaaminen tai kehonkieli. Liian usein aikuiset aliarvioivat lasten ja nuorten mielipiteitä, koska niitä ei ole ilmaistu ”aikuisten” tavalla.

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen huomannut, että viime vuosina on tapahtunut muutoksia työskentelyssä lasten kanssa ja lasten huomioonottamisessa. Aiemmin lapset olivat lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa lähes näkymättömiä. Mutta lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa on 2000-luvulla korostunut lapsikeskeinen työskentely (Aaltonen & Heikkinen, 165). Sosiaalityössä on tuotu esiin huoli lasten asemasta autettavina ja erityisesti lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa lapsen on todettu jäävän sivullisen asemaan. Hannele Forsberg ja Marita Törrönen (2006, 6) toteavat, että lapsen aseman vahvistaminen ja lapsinäkökulman kiinnostus ei ole vain sosiaalityötä koskeva asia. Muutos on kulttuurinen ja se kertoo yksilöllistymisen prosessista. Siihen kuuluvat mm. yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus. Se on edistänyt lasten havaitsemista ja lapsen kokemusten ja mielipiteiden huomioon ottamista eikä lapsuutta nähdä ainoastaan prosessina aikuisuutta kohti (Kiili 1998, 16). Tutkimuksessani otan esille Liisa Karlssonin (2000, 150)

muuttuvan lapsi – ja toimintakuvan. Siinä lapsi nähdään osaavana, aktiivisena ja keskustelevana osapuolena. Perinteinen lapsikuva sen sijaan korostaa aikuisnäkökulmaa ja lapsen passiivisuutta.

Tutkimuksessani tutkimusote on kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen analyysi perustuu kahteen eri vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Tämä tapahtuu analyyttisesti ja käytännössä näitä kahta eri vaihetta ei aina ole helppo erottaa toisistaan (Alasuutari 1995, 30). Analysointimenetelmänä olen käyttänyt hermeneuttista tulkintaa ja kvalitatiivista vertailevaa analyysia. Tutkimusaineistoni koostuu 20 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta. Aineiston olen kerännyt Internetin kautta. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ovat julkisia dokumentteja. Tällaisen materiaalin käyttäminen tutkimuksessa on mahdollista mutta ei välttämättä kovin helppoa (Robson 2007, 348–353).

1.2 Tutkimustehtävät

Pro gradussani vertailen ja analysoin 20 eri kunnan laatimia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa?

2. Miten lasten ja nuorten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista on aiottu kehittää kunnissa?

Tutkielma rakentuu siten, että luvussa 2 selitän millaisia dokumentteja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ovat. Luvussa 3 käsittelen lasten ja nuorten osallisuutta ja luvussa 4 muuttunutta lapsikäsitystä. Luvuissa 5 ja 6 esittelen tutkimuksen aineistoa, tutkimusmenetelmiä ja aineiston analyysia. Luku 7 on havaintojen ja johtopäätösten esittelyä. Luku 8 on pohdintaa tutkimuksen havaintojen pohjalta syntyneistä ajatuksista.

2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA

”Hyvinvointi on elämisen perusedellytyksiä, yhdessäoloa ja mielekästä toimintaa.”

(Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2013, 6)

Tässä luvussa käsittelen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia ja pyrin selittämään millaisia niiden tulisi olla. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on lakisääteinen ja kunta voi laatia hyvinvointisuunnitelman yksin tai yhdessä toisten kuntien kanssa.

2.1 Hyvinvointikäsite

Hyvinvointikäsite tarkoittaa eri ihmisille eri asiaa. Hämeenlinnan lasten ja nuorten lastensuojelusuunnitelmassa 2010–2013 (6) on hyvinvointikäsitettä selitetty Erik Allardtin (1980, 9) määrittelyn mukaan. *”Sen mukaan hyvinvoinnista voidaan erottaa kolme ulottuvuutta: having (elinolot ja elintaso), loving (yhteisöön ja yhdessäoloon liittyvät suhteet) ja being (mahdollisuudet toteuttaa itseään)”*. Osallisuudessa on mielestäni kyse mahdollisuudesta toteuttaa itseään eli toimijuudesta. Allardt (1980, 20) määrittelee hyvinvoinnin olevan tila, jossa ihmisen toivomukset ja preferenssit on otettu huomioon.

Kun puhutaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista on vaarana, että aikuiset määrittelevät lasten ja nuorten hyvinvoinnin kuulematta lainkaan lapsia ja nuoria. Marita Törrönen (2006, 58) kirjoittaa, että hyvinvointiteoreettisen keskustelun voitaisiin ajatella olevan yhteisen hyvän etsimistä ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuuden pohtimista. Kun määritellään lasten ja nuorten hyvinvointia niin konstruoidaan samalla se, mikä on normaalia ja hyväksyttävää lapsen ja nuoren elämää (Helavirta 2011). Sosiaalipsykologisessa hyvinvointikeskustelussa on korostettu yksilön omaa subjektiivista kokemusta hyvinvoinnista, onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä (Myllyniemi 2008, 10).

Suomessa kaikki puolueet pitävät kiinni pohjoismaisesta hyvinvointivaltion mallista ja ajatellaan hyvinvointiyhteiskunnan olevan paras tapa rakentaa yhteiskuntaa. Hyvinvointiyhteiskunnan jatkuvuus on hyväksytty tavoite.

2.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tarkoitus, tavoitteet ja sisältö

Lakisääteinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on uusi asia. Tämän takia aiheesta ei ole aikaisempia tutkimuksia. Lapsen vuoden 1979 komitea esitti useita ehdotuksia, joilla parannettaisiin lasten ja nuorten sosiaalista ja poliittista asemaa. 80-luvulla yritettiin lastensuojelulain säädöksillä tehdä kunnallisiksi käytännöiksi näitä ehdotuksia. Lapsen vuoden komitea esitti myös, että korkean tason virkamiehet pohtisivat vuosittain eri hallintoalojen korkean tason yhteistyötä sekä lasten asemaa valtioneuvoston kanslian koordinoimana, mutta ehdotus ei saanut kovinkaan innostunutta vastaanottoa eri ministeriöissä (Kiili, Moilanen, Satka 2002, 252). Kuntaliitto antoi vuonna 2000 kunnille suosituksen laatia lasten hyvinvointityötä ohjaava ja kehittävä lapsipoliittinen ohjelma. Vuonna 2005 suoritettiin ajankohtaiskysely ja sen tulos oli, että 83 % lapsista ja nuorista asuivat kunnassa, jossa oli lapsipoliittinen ohjelma tai vastaava.

Kunnan velvollisuutta ennaltaehkäisyyn, varhaiseen puuttumiseen ja lastensuojelun järjestämiseen on täsmennetty lastensuojelulaissa. *”Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa”* (Lastensuojelulaki 2007/314 § 12). Lastensuojelulaissa puhutaan lastensuojelusuunnitelmasta, mutta käytän pro gradussani yleisesti käytössä olevaa käsitettä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on uusi lakisääteinen väline, jolla voidaan ohjata, johtaa ja kehittää lasten ja nuorten hyvinvointia kunnassa. Kuntien päättäjien ja johtajien tehtävä on ohjata ja johtaa sekä yhteistyössä kehittää lasten ja nuorten hyvinvointityötä pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti (Rousu 2008, 5).

Suunnitelmaa tehtäessä tulisi kysyä miten kunnan lapset ja nuoret voivat ja millä tavalla heidän hyvinvoinnistaan voidaan huolehtia. Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa 2009–2012 (8-9) on nostettu esille vahvuudet ja ongelmakohtat. Vahvuuksia ovat mm. lasten määrän lisääntyminen, perheissä arvostetaan lapsia ja lapsuutta yhä enemmän, isien rooli perheissä on vahvistunut, suurin osa lapsista kokee omat

vanhemmat turvallisiksi lähiaikuisiksi, nuorten terveystietäytyminen on kohentunut. Ongelmakohtia taas ovat mm. lasten ja vanhempien yhteisen ajan vähäisyys, lapsiperheiden hyvinvoinnin eriytyminen, mielenterveysongelmien kasvu ja hoidon riittämättömyys, väkivallan kokemusten lisääntyminen, yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajataustaisten perheiden köyhyys sekä vaikeiden huoltoriitojen määrän lisääntyminen. Kouvolan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa aikuiset tuovat esille huoltaan mm. hyvinvointierojen lisääntymisestä, lasten ja nuorten mielenterveysongelmista, palveluiden puuttumisesta, päihteiden käytöstä ja netissä vietetystä ajasta.

“Aikuisten mielestä suurimmalle osalle kouvolaalaisista lapsista ja nuorista kuuluu hyvää. Mutta kasvavalle osalle myös huonoa ja osalle myös tosi huonoa. Monet pelkäsivät lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointierojen kasvavan....Vastaajat olivat huolissaan lasten ja nuorten mielenterveysongelmien laajuudesta ja lisääntymisestä ja niihin liittyvien palvelujen puutteesta. Myös päihteiden käyttö koettiin ongelmalliseksi. ...Jotkut kokivat myös median tai verkossa viihtymisen uhkaavan nuorten hyvinvointia”. (Kouvolan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2012, 12).

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman yksi tärkeimmistä tehtävistä on tukea käytännön asiakastyötä niin, että jokaisen lapsen palveluprosessia voidaan toteuttaa lapsen näkökulmasta. Lastensuojelulaki määrittelee mitä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tulisi sisältää. Keskeisiä asioita suunnitelmassa ovat:

- **ennaltaehkäisevä työ,**
- **viranomaisten yhteistyö ja**
- **lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tehostaminen, työn helpottaminen ja laadun parantaminen.**

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan tulisi kirjata miten ennaltaehkäisevää työtä tehdään kunnassa ja kenen tehtävä se on. Lisäksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota viranomaisten yhteistyöhön, jotta se toimisi lapsen edun mukaisesti (Taskinen 2007, 8). Koska lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa eletään liian suurien asiakasmäärien kanssa, eikä lain asettamia aikarajoja kyetä välttämättä noudattamaan, on lasten ja nuorten

hyvinvointisuunnitelmaan kirjattava lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun varattavat resurssit (Rousu 2011).

Suunnitelman tulee sisältää suunnittelukaudelta tiedot:

- 1) lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvoinnin tilasta
- 2) lasten ja nuorten hyvinvointia edistävästä sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista
- 3) lastensuojelun tarpeesta kunnassa
- 4) lastensuojeluun varattavista voimavaroista
- 5) lastensuojelulain mukaisten tehtävien hoitamiseksi käytettävissä olevasta lastensuojelun palvelujärjestelmästä
- 6) yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä; sekä
- 7) suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta

(Taskinen 2007, 26).

Lisäksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tulisi sisältää yhteisen arvopohjan ja vision eli tahtotilan sekä konkreettiset kehittämissuunnitelmat eri vuosille (Rousu 2008, 11). Esimerkkinä Kaarinan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2010–2014 (12) tavoitteet, jotka ovat ”*terveen kasvun mahdollisuudet paranevat, vanhemmuus ja vanhempien osallisuus vahvistuvat, lasten ja nuorten osallisuus ja yhteisöllisyys kasvaa, koulu-, koulutus-työllistymispolku turvataan, henkilöstön voimavarat lisääntyvät, lasten ja nuorten hyvinvointi paranee ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuus ei kasva*”. Tässä on yhtenä hyvinvoinninmittarina se, että sijoitukset kodin ulkopuolelle eivät kasva. Sekä vanhempien että lasten ja nuorten osallisuutta halutaan lisätä. Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa 2010–2013 (2009, 3) mainitaan kaupungin strategiasta mm. ”*Lasten ja nuorten palvelujen laatua, vaikuttavuutta ja rakennetta kehitetään. Kaupunkilaisilla on monipuoliset vaikuttamismahdollisuudet ja yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään elämään. Hämeenlinnan talousarviossa on mainintaa lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Lasten, nuorten ja elämänlaatu- ja palvelujen keskeisenä tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen kaikissa palveluissa.*”

Kunnanvaltuuston on hyväksyttävä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma valtuustokausittain. Suunnitelman ohjausvaikutusta korostaa se, että sen sisältö, toimenpideehdotukset ja voimavaraehdotukset on otettava huomioon kuntalain mukaista talousarviota ja suunnitelmaa laadittaessa. Lisäksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman pitäisi voida kytkeä osaksi kunnan normaalia toiminnan suunnittelua ja arvioinnin prosessia (Rousu, 2009, 17). Nurmijärven lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2009, 11) yhtenä tavoitteena on, että *“kunnassa asuu hyvinvoivia lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään ja että kunnan hyvinvointipolitiikka toteutuu yhteisten suunnitelmassa päätettyjen tavoitteiden mukaisesti.”* Kuntaliiton vuonna 2010 teettämän kyselyn mukaan, kunnanvaltuusto on hyväksynyt lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 55 prosentissa vastanneista kunnista (Kuntaliitto 2011).

2.3 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teko tulisi käynnistyä kunnanhallituksen päätöksellä. Kunnassa lasten ja nuorten perhekohtaisesta lastensuojelusta vastaavan toimielimen on valmisteltava hyvinvointisuunnitelman työsuunnitelma ja esiteltävä se päättävälle taholle. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen on lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelusta vastaavalla toimielimellä (Rousu, 2010).

Useimmat kunnat ovat palkanneet työntekijän lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tekoa varten. Työntekijällä on ollut tukena moniammatillisia työryhmiä. Suunnitelman tekoa on ohjannut pitkälle Kuntaliiton oppaat. Koska suunnitelman tulisi perustua erilaiseen tietoon, tarvitaan laadullista tietoa, tilastoja ja kokemustietoa ja kaiken tämän yhteistä analysointia. Työryhmän ja työntekijän tehtävänä on ollut päättää, mitä tietoa tarvitaan ja mistä sitä löytyy. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma ei ole ainoastaan sosiaalitoimen vastuulla. On edellytetty, että kaikki hallintokunnat olisivat mukana suunnitelman laatimisessa. Esimerkiksi teknisen osaston tulisi olla mukana, jotta siellä voitaisiin jo kaavoitusvaiheessa ottaa huomioon lapset ja nuoret. Työryhmissä on ollut edustettuina eri tahoja, jotka jollakin tavalla työssään kohtaavat lapsia, nuoria ja perheitä mm. eri hallintokuntien edustajia, poliisi, seurakunta, järjestöt.

Kuntaliiton opas on kehottanut kuntia järjestämään tilaisuuksia, joihin on kutsuttu eri tahoja mukaan. Tilaisuuksissa on järjestetty työpajoja lasten ikäjakautuman mukaan. Työpajat ovat kartoittaneet lasten ja nuorten nykytilan, pohtineet mahdollisia uhkakuvia, hahmottaneet hyvän tulevaisuuden sekä kartoittaneet miten sinne päästään. Työpajoissa on myös ollut mahdollista miettiä, mitä tarvitaan vision saavuttamiseksi. Keski-Pohjanmaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisen yhteydessä järjestettiin kaksi samansisältöistä tilaisuutta. Tilaisuuksissa nousi esille ammattilaisten sekä paikalla olleiden nuorten näkemys lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta.

Seuraavassa muutama havainto:

- suurin osa lapsista ja nuorista voivat hyvin,
- huonosti voivien osuus on kuitenkin kasvamassa ja polarisointia on tapahtunut,
- vauvaperheiden äidit uupuvat, koska heillä ei ole verkostoa paikkakunnalla,
- kuntalaiset ovat eriarvoisessa asemassa palvelujen suhteen,
- nuorilla on korkea kynnyks hakea apua leimaantumisen pelon takia,
- perheet vailla verkostoa kaipaavat tukiperheitä tai ns. vara-isovanhempia,
- uhkakuvina ovat työttömyys, uusavuttomuus, päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat,
- resurssien puutteellisuus. Lasten ja nuorten on saatava apua viipymättä.

Kuntaliitto (Kuntaliitto 2011) on tehnyt kyselyn kuntiin koskien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tilaa. 94 prosenttia vastanneista kunnista totesivat, että hyvinvointisuunnitelma on valmis tai se on tekeillä. Suurimmalla osalla kunnista suunnitelmaa oli ohjaamassa monialainen yhteistyöryhmä. Kyselyajankohtana kuitenkin 56 kunnassa suunnitelman teko oli kesken. Kunnissa oli suunnitelman tekemiseen mennyt noin yhdestä kahteen vuotta. Suurin osa kunnista oli sitä mieltä, että suunnitelman laatiminen perustui laaja-alaiseen valmisteluprosessiin. Täten hyvinvointisuunnitelman tekoon oli osallistunut eri viranomaisia, päättäjiä ja ammattikuntia. Tämä ei kuitenkaan takaa sitä, että kunnassa olisi kokonaiskuva lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta ja palveluiden saatavuudesta ja toimivuudesta. Vastausten perusteella kuntien hyvinvoinnin tila oli vähintään kohtalainen. Suunnitelmissa esiintyi seuraavanlaisia huolenaiheita: perheristiriidat, vanhempien jaksaminen, lapsiperheiden köyhyys, vanhempien vanhemmuustaidot, nuorisotyöttömyys, lapsiperheiden arjen kuormittavuus, vanhempien päihteiden käyttö ja

mielenterveysongelmat, vanhempien ja nuorten vuorovaikutustaidot ja aikuistuvien nuorten elämäntilanne (Rousu 2010, 9 Lastensuojelun laatupäivät).

Kuntaliiton oppaassa (Rousu 2008, 13) ohjeistetaan, että lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman sivumäärä tulisi rajata niin, että se olisi 15–20 sivua. Tämän ohjeistuksen tavoitteena on luultavasti ollut se, että jos suunnitelmat ovat liian pitkiä niin ne jäävät lukematta ja suunnitelman hyvä ajatus siitä, että se olisi väline, jolla ohjataan, johdetaan ja kehitetään kunnan lasten ja nuorten hyvinvointia jää toteutumatta. Kuntaliiton oppaassa osa 1. kehoitetaan asettamaan monialainen yhteistyöryhmä/lapsiasianeuvosto suunnitelman toteuttamista edistämään sekä seurantaa ja arviointia varten. (Rousu 2008, 13).

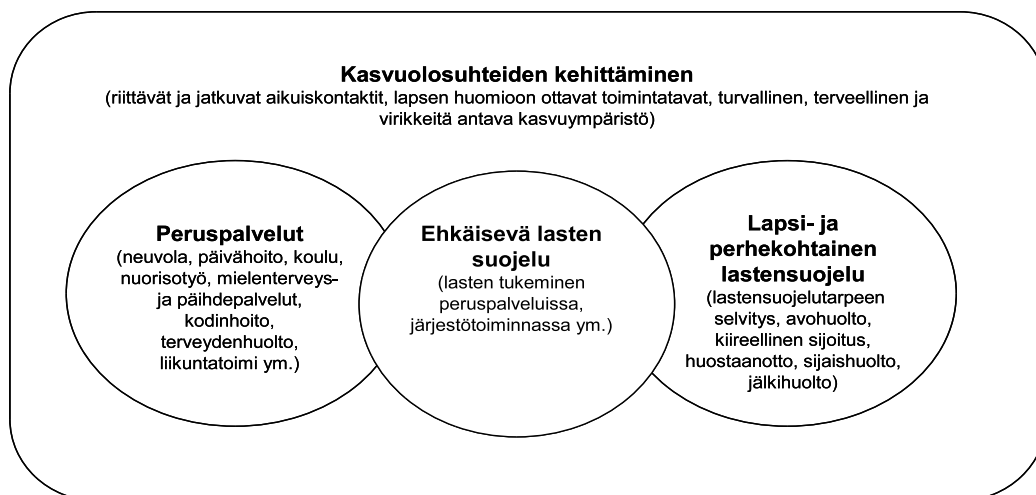
2.4 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa

Jyrki Kataisen (Hallitusohjelma 2011, 62–63) hallitusohjelmassa panostetaan ennaltaehkäisyyn ja varhaisiin tukipalveluihin. Perhepolitiikan kolme ydinkohtaa ovat palvelut, tulonsiirrot ja perheen ja työn yhteensovittaminen. Perhepolitiikalla halutaan tukea vanhemmuutta ja luoda lapsille turvallinen kasvuympäristö. Nykyisen hallituksen ohjelmaa voidaan verrata pääministeri Mari Kiviniemen hallitusohjelmaan, joka julkaistiin 22.6.2010. Se taas jatkaa Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman toteuttamista. Mari Kiviniemen hallituksen lapsi- ja perhepolitiikka kuului:

”Politiikkaohjelman painopisteenä on ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. Ohjelma vahvistaa lapsiystävällistä Suomea, jossa tuetaan lasten, nuorten ja perheiden arjen hyvinvointia, vähennetään syrjäytymistä, lisätään lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista. Näillä toimilla vähennetään pitkällä aikavälillä pahoinvoinnista aiheutuvia kustannuksia.” Näistä hallitusohjelmista huolimatta lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakasmäärä on noussut ja huostaanotot ovat lisääntyneet. Vuonna 2010 Suomessa oli sijoitettuna 17 064 lasta. Vuoteen 2009 kasvu oli reilu prosentti. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli 78 500 lasta. Tämä on 11 % enemmän kuin vuonna 2009 (THL, Sotkanet, tiedote 31.10.2011). Useammassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on tavoitteena sijoitusten laskeminen. Sen katsotaan olevan indikaattori lasten ja nuorten

hyvinvoinnista. Kunnat joutuvat ottamaan kantaa siihen, millä tavalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä kunnassa tehdään. Nämä suunnitelmat on kirjattava lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan.

Kunnan on vastattava siitä, että lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan on otettava selvää näistä tarpeista. (Lsl 417/2007 11§). Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa osoitetaan lastensuojeluun käytettävissä olevat resurssit sekä ennaltaehkäisevän lastensuojelun että lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun osalta. Lastensuojelu käsitetään aivan uudella tavalla lastensuojelulaissa. Lastensuojelulla tarkoitetaan kaikkea sitä työtä, joka tapahtuu lasten keskuudessa. Lastensuojelutyötä tapahtuu mm. päiväkodeissa, neuvoloissa ja kouluissa. Ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä tulee tehdä peruspalveluissa. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa joudutaan keskittymään korjaavaan työhön, kuten seuraavasta kuviosta on nähtävissä. Ennaltaehkäisevän työn tulisi tapahtua muissa palveluissa.

KUVIO 1. Kasvuolosuhteiden kehittäminen. (Taskinen 2007).

Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojelutyöhön on kaivattu suunnitelmallisuutta, sekä kuntatasolle että itse asiakastyöhön. Yleinen käsitys on pitkään ollut se, että yksittäisen sosiaalityöntekijän käytännöt ja käsitykset ovat ohjanneet työtä enemmän kuin jotkut yhteiset tavoitteet ja suunnitelmat. Tämä on asettanut asiakkaat eriarvoiseen asemaan, koska ei ole

voitu taata sitä, että kaikki saavat samanlaatuista palvelua (Rousu 2009). Nurmijärven lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa otetaan kantaa juuri lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestämiseen.

“Hyvinvointisuunnitelman tavoitteeksi ovat nousseet mm. osallisuuden lisääminen, lapsen auttaminen omassa toimintaympäristössään, toimivien peruspalveluidenturvaaminen, turvallinen ja viihtyisä asuinympäristö, lastensuojelun avopalveluiden suhteellisen osuuden lisääntyminen ja perhehoidon suhteellinen osuuden kasvaminen lastenhuollon sijoituksista. Näiden aiheiden sisälle on syntynyt joukko konkreettisia kehittämiskohteita, joita tulee jatkotyöstää.”

(Nurmijärven lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012, 5)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toivotaan olevan työväline, jonka kautta päättäjät näkisivät lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun todellisen tilanteen. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on pieni osa sosiaali- ja terveystoimen budjettia. Valitettavaa on, että päättäjiä sekä myös mediaa kiinnostaa enemmän vanhustenhuolto ja miten se on järjestetty kunnassa. Vanhustenhuollon epäkohdat saavat suurta huomiota mediassa. Lapsia ja vanhuksia ei tulisi asettaa vastakkain. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun osalta olisi kuitenkin tehtävä linjauksia esim. ennaltaehkäisevän työn sekä sijaishuollon osalta. Toivottavaa on, että lastensuojelun toimijoiden resursointi ja niiden toteutusvastuu olisi riittävän yksilöidysti määritelty.

Lastensuojelututkimuksessa ongelmalliseksi on koettu kokemustiedon puute (Pekkarinen 2011, 51–53). Tässä kohtaa kokemustiedolla tarkoitetaan lasten, sisarusten, vanhempien ja työntekijöiden kokemuksia. Elina Pekkarinen toteaa, että usein kuuleminen lapsi ja perhekohtaisessa lastensuojelussa koetaan haasteena ja sitä ei uskalleta toteuttaa. Pekkarisen mielestä on havaittavissa rohkeuden puute, joka johtaa siihen, ettei lapsi ja perhekohtaisessa lastensuojelussa uskalleta uuteen ajatteluun. Tarvitaan suunnitelmallista työtä ja myös asiakkaiden osallistamista. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun ohjautuvat asiakkaat tulevat usein kaottisista oloista ja on valitettavaa, että he kohtaavat saman kaottisen

maailman lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa (Möller 2004, 17). Olen sitä mieltä, että lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma voisi olla juuri se työväline, jolla ohjataan ja kehitetään kunnan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ja tähän on ollut lain tarkoituskin. Työ olisi tavoitteellisempaa ja pitkäjänteisempää. On myös muistettava, että palveluiden vaikuttavuutta tulisi arvioida säännöllisesti. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun perustehtävä on asiakkaana olevan lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen, ei lastensuojelutarpeiden selvityksien tuottaminen tai avohuollon tukitoimenpiteet sinänsä. Lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta vastaavan toimielimen tulee asettaa tälle ydintehtävälle vaikutustavoitteet sekä suunnitelmallisesti seurata, arvioida ja kehittää ydintehtäväänsä. (Rousu, luento Kokkola 8.09.09).

Hyvinvointi liittyy vahvasti sosiaalityöhön. Onhan sosiaalityön perusajatus se, että sosiaalityön keinoin voidaan kohentaa ihmisten hyvinvointia. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tehtävä on lapsen hyvinvoinnin turvaaminen. Susanna Helavirta (2006, 195) pohtii artikkelissaan sitä, että vaikka kaikilla on sama tavoite hyvinvoinnin tilasta, niin meillä ei ole yhteneväistä käsitystä siitä, mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan. ”*Lapsia koskevat hyvinvointikäsitteet ovat rakentuneet pitkälti aikuisten ymmärrykselle lasten arjesta ja lasten omat kokemukset ovat jääneet vähäiselle huomiolle niin käytännön kuin tutkimustyön kentällä*” (Helavirta).

3 LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS

Martin Woodhead (Percy-Smith & Thomas 2011) on sitä mieltä, että lapsen tulisi saada vaikuttaa omaan elämäntilanteeseen, koulutukseen ja tulevaisuuteen. Pidän tärkeänä sitä, että lasten ja nuorten osallistamisen tulisi olla yhteiskunnassamme normaalia, jokapäiväistä toimintaa. Minulle lasten ja nuorten osallistaminen tarkoittaa kuulemista, sitä että otetaan selvää lasten ja nuorten mielipiteistä. Mutta osallistaminen ei saa jäädä ainoastaan kuulemisen tasolle, vaan osallistamiseen tulisi liittää myös vaikuttaminen.

3.1 Lapsen ja nuoren oikeus osallisuuteen

Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa vuonna 1989. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1991. Sopimus velvoittaa Suomessa erityisesti valtiota ja kuntia. Lapsen oikeuksien neljä johtavaa periaatetta on:

- kaikki lapset ovat tasa-arvoisia (artikla 2)
- lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa (artikla 3)
- lapsella on oikeus hyvään elämään (artikla 6)
- lapsen näkemykset on otettava huomioon (artikla 12)

Lapsen oikeuksien mukaan lapsella on oikeus erityiseen hoivaan ja suojeluun-*protection*, riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista-*provision* ja osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon-*participation*. YK:n Lapsen oikeuksien komitea kiinnitti huomiota Suomen Lapsen oikeuksien toteuttamiseen ja komitea kehotti Suomea luomaan tehokkaan järjestelmän lapsen oikeuksia koskevien toimintojen koordinoimiseksi kaikkien eri toimijoiden ja laitosten välillä (Lastensuojelun Keskusliitto, tiedote 25.10.2011). Keskipohjanmaa lehdessä oli 16.02.09 Riitta-Marja Sykön kirjoittama pääkirjoitus, jossa hän erittäin osuvasti toteaa ” *Lapsen hyvä elämä ja oikeudet eivät toteudu pelkillä puheilla. Niiden toteuttamiseen tarvitaan myös rahaa. Lapsen oikeuksien toteuttamista voikin mitata valtion ja kuntien budjeteilla. Investoinnit kouluun, päivähöitoon, lasten terveyteen ja muuhun hyvinvointiin kertovat siitä, miten paljon tai vähän lapsia ja nuoria arvostetaan.*”

Osallisuus on käsite, joka nykyään esiintyy useissa virallisissa asiapapereissa (Kiilakoski, 2001, 8). Osallisuudesta on tullut hyväksytty käsite politiikan kentällä. Nykyinen hallitusohjelma korostaa syrjäytymisen ehkäisemistä. Tämä tapahtuu mm. siten, että järjestetään syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävä toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman KASTE 2008–2011 tavoitteita ovat mm. osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen, palveluiden laatu, vaikuttavuus ja saatavuus paranevat (www.stm.fi/julkaisut/1063225). Pääministeri Kataisen hallitusohjelma nostaa esille myös lapsivaikutuksen arvioinnin kaikessa päätöksenteossa. Lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula (21.6.2011) ottaa kantaa Kataisen hallitusohjelmaan mm. toteamalla, että lasten, nuorten ja perheiden politiikan osalta Aula näkee jatkuvuutta. Huolestuttavana seikkana nykyisessä hallitusohjelmassa on se, että valtionosuuksia leikataan. Lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen kouluissa ja yhdyskuntasuunnittelussa mainitaan hallitusohjelmassa monessa eri kohdassa. Tähän Aula on tyytyväinen. Mutta Aula olisi toivonut, että Kataisen hallitus, kuten edellinen hallitus, olisi sitoutunut lasten oikeuksien edistämiseen.

Suomessa lasten ja nuorten osallisuutta on lisäksi täsmennetty eri lakien kautta. Suomen perustuslaissa (11.6.1991/731, 6§) sanotaan, että lapsia on kohdeltava tasavertaisesti ja lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Anu Gretschel (2007, s 10) on sitä mieltä, että lapset ja nuoret eivät koe vaikuttamisen ja osallistumisen oikeutta perustarpeena, eikä sitä sen takia aina ymmärretä kaivata. Lastensuojelulaki velvoittaa ottamaan selvää lasten ja nuorten mielipiteistä ja lastensuojelulaki velvoittaa kuulemaan lapsia ja nuoria, kun ollaan kehittämässä erilaisia palveluja. *”Palveluja järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin”*. (LsL 417/2007 8§). Tomi Kiilakoski (2007, 8-14) on sitä mieltä, että oman äänensä kuuluviin saaminen on ylellisyys ja siihen ei kaikilla ole tilaisuutta. Kuitenkaan lasten ja nuorten osallisuus ei tarkoita sitä, että lapset ja nuoret saisivat automaattisesti kaiken tahtomansa, kuten ei mikään muukaan ikäryhmä, eikä osallisuus ole mitään loiselämistä tai vapaamatkustamista. Osallisuudessa korostuu myös vastuun ottaminen. Kiilakoski on sitä mieltä, että jotta lapsi tai nuori voi ottaa vastuuta, tulee hänen saada sitä kunnalta.

Tärkeänä pidän sitä, että lasten ja nuorten kuulemista on lisättävä, kun halutaan arvioida palveluiden vaikuttavuutta. Valitettavan usein aikuisilla on sellainen käsitys, että lapsia ja nuoria kuullaan. Mutta kuuleminen on liian usein nimellistä eikä tuloksia hyödynnetä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa lasten ja nuorten osallisuus liian usein rinnastetaan itsemääräämisoikeudella (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 65). Karlsson (2001, 37) toteaa, että lapsinäkökulman esilletuominen on tärkeää, koska se niin usein jätetään huomiotta. Tässä kohtaa on muistettava, että pienten lasten kohdalla on annettava huoltajille ja palveluiden tuottajille mahdollisuus osallistua ja sitä kautta tuoda tietoa siitä, mikä pienten lasten tilanne on. Mutta kuten Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, niin yhtenä kehittämishaasteena on alle kouluikäisten lasten hyvinvointitiedon kerääminen. Ongelmana on se, että koottua tietoa ei juuri ole saatavissa, vaikkakin lapsikohtaista tietoa ja tilastoa kerätään runsaasti.

Marja-Leena Perälä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksesta (2011) esitteli Lastensuojelun laatupäivillä tutkimustuloksia siitä, mikä eri tahojen vaikuttamismahdollisuus on päätöksenteossa. Seuraavassa taulukko tuloksista.

Taulukko 1. Päätöksenteossa vaikuttavat näkökulmat: Vanhempien, työntekijöiden ja johdon näkemykset (Perälä 2011).

*vaikuttaminen suunnittelussa

Päätöksenteossa vaikuttavat näkökulmat (paljon tai erittäin paljon)	Vanhemmat %	Työntekijät %	Johtajat %
Lapsen/lapsiperheiden näkökulma	55	19	50 (66)*
Työntekijöiden näkemykset	66	26	56 (86)
Ylimmän ja keskijohdon näkemykset	88	51	82 (91)
Luottamushenkilöiden näkemykset	86	58	66 (68)
Kunnan taloudellinen tilanne	92	70	92 (89)
Tutkimustieto ja muu tieto	42	19	35 (58)
Valtakunnalliset ohjeet ja suositukset	77	43	76 (93)

Taulukosta on pääteltävissä, että eri tahoilla on yhtenäinen näkemys siitä, että kunnan taloudellinen tilanne määrää hyvin pitkälle millaisia päätöksiä kunnassa tehdään. Anthony Giddens (1996, 108–109) toteaa, että yhteiskunnassa tehdään päätöksiä, jotka pohjautuvat asiantuntijamielipiteeseen. Giddensin mielestä se, kuka päätökset tekee ja miten, on valtakysymys.

3.2 Osallisuuden elementit

Mikko Oranen on kirjoittanut Sosiaaliportin Lastensuojelun käsikirjaan (2011) mitä lasten ja nuorten osallisuus tarkoittaa lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa. Oranen toteaa, että osallisuudessa on kyse siitä, että lapsi ja nuori voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa

ja arvioimassa lapsen tai nuoren edun turvaamiseksi tehtävää työtä. Oranen korostaa organisaation ja organisaatiokulttuurin merkitystä lasten ja nuorten osallisuuden toteuttamisessa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa 2011 todetaan, että lapset tulisi kohdata kokonaisina ihmisinä, ei vain potilaina, oppilaina tai lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaina. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä on oltava riittävä ammattitaito ja asiantuntijuus. On tärkeää, että kaikilla, jotka työssään kohtaavat lapsia ja nuoria olisi riittävästi tietoa lapsen eri kehitysvaiheista ja lasten oikeuksista. Lisäksi työntekijöillä täytyy olla kyky vuorovaikutukseen (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, 43). Nämä asiat tulisi ottaa huomioon eri ammattikuntien opinnoissa ja täydennyskoulutuksissa.

Oranen kirjoittaa, että lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa osallisuus rakentuu kuudesta eri elementistä. Luettelen tässä nämä elementit, koska ne ovat osittain tai kokonaan sovellettavissa myös muihin tilanteisiin, joissa lapsi tai nuori on osallisena.

1) Mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä.

Lapsella täytyy olla mahdollisuus valita osallistuuko hän vai ei.

2) Mahdollisuus saada tietoa.

Lapsen tulee saada riittävästi oikeaa tietoa tilanteesta, työskentelyn prosessista, osallistuvista tahoista, omasta roolistaan ja omista oikeuksistaan.

3) Vaikuttaminen prosessiin.

Lapsen tai nuoren tulisi saada vaikuttaa työskentelyprosessiin, kuten siihen mitä asioita palavereissa käsitellään.

4) Mahdollisuus omien ajatuksien ilmaisemiseen.

Lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista itseään omalla tavallaan.

5) Tuki omien mielipiteiden ilmaisuun.

Lapsen tulee saada tukea ja apua omien mielipiteidensä selvittämiseen ja ilmaisemiseen. Etenkin lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat monimutkaisia ja vaikeasti hahmottuvia. Lapselle tulisi selittää miksi hänen ajatuksiaan ja mielipiteitä tarvitaan ja mihin asioihin lapsen tulisi ottaa kantaa.

6) Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.

Lapsella tulee olla mahdollisuus tehdä itsenäisesti omaan elämäänsä vaikuttavia päätöksiä.

Nuorella itsenäisesti tehtävien päätösten määrä voi olla suurempi kuin pienemmällä lapsella.

Kun puhutaan lasten ja nuorten osallisuudesta, niin ei saada unohtaa lapsen oikeutta kieltäytyä osallistumasta johonkin prosessiin. Sekin on jo tavallaan osallistamista, että lapsi tai nuori kieltäytyy. Se on kannanotto. Etenkin lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa tulisi muistaa, että käsiteltävät asiat ovat toisinaan hankalia jopa aikuisillekin. Lapsilta ja nuorilta kerätyn palautteen perusteella palaverikäytännöt ovat erittäin viranomaiskeskeisiä. Kun puhutaan lapsen oikeudesta saada tukea oman mielipiteensä ilmaisussa, on muistettava, että lasta ei saisi jättää yksin. On tilanteita, joissa lapsi ei itse kykene tuomaan omaa mielipidettään esille. Silloin on työntekijän velvollisuus etukäteen selvittää lapsen mielipide ja tuoda se palaverissa esille.

KUVIO 2. Osallisuuden asteet (Sosiaaliportti, Lastensuojelun käsikirja, Mikko Oranen. 2011).

Oranen on sitä mieltä, että lasten ja nuorten osallisuudella voi olla monta erilaista astetta (kuvio 2) riippuen siitä mitä mahdollisuuksia lasten ja nuorten osallistamiselle on. Orasen mielestä tärkeintä on se, onko lapselle tullut osallistamisen kokemusta. Osallistamisen toteuttamisesta ei voida puhua, ellei lapselle ole tullut tunnetta, että häntä on kuultu. Orasen ajatus lasten ja nuorten osallistamisesta perustuu pitkälti Nigel Thomasin osallisuuden teoriaan, jonka mukaan osallisuus voidaan jakaa eri ulottuvuuksiin (Oranen 2007, 5-6). Oranen kirjoittaa, että Thomas on kritisoinut osallistamisen malleja, joissa osallistaminen nähdään yksiulotteisena ominaisuutena, jota on joko vähän, paljon tai ei ollenkaan. Oranen on sitä mieltä, että Thomasin mallista on apua käytännön tasolla. Lisäksi se ottaa huomioon sen, että lapset ja nuoret ovat yksilöitä ja heidän tilanteensa vaihtelevat. Ei voida ajatella, että kaikille sopii sama malli osallistua ja toimia. Thomasin mielestä työntekijöiden asenne lasten osallistamiseen vaihtelee ja sen perusteella hän on tunnistanut neljä eri lähestymistapaa, kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen ja kyyninen.

Oranen (2011) on sitä mieltä, että lasten ja nuorten osallisuus muuttaa aikuisten käsityksiä lapsista. Parhaimmassa tapauksessa lapsesta, jota aikuinen on ajatellut passiivisena kohteena, tulee aktiivinen toimija. Lisäksi osallisuus saa lapset ja heidän tilanteensa näkyviksi. Tämä johtaa siihen, että aikuiset ottavat enemmän vastuuta omasta toiminnastaan. Oranen kirjoittaa,

että lasten kuuleminen ja osallistuminen osoittaa kunnioitusta lasten ajatuksille ja se antaa lapsille mahdollisuuden harjoitella kansalaisuuden taitoja. Parhaimmillaan lasten osallistuminen voi voimaannuttaa ja suojella lapsia. Tämä erityisesti niiden lasten kohdalla, jotka ovat kokeneet syrjäytymistä ja sattuman armoilla elämistä.

Petri Paju (2008, 13) muistuttaa, että on tärkeä muistaa, mikä ero on kuulemisella, vaikuttamisella ja päättämällä. Johanna Kiili (2011) on sitä mieltä, että lastenpolitiikka ei hyödytä ainoastaan lapsia. Lasten osallistuminen on aikuisille oppimisprosessi. Kiili korostaa, että Suomessa järjestöt ovat olleet edelläkävijöitä ja tuoneet esille lasten oikeuksia ja erityisarvoa. Johanna Kiili (2011) toteaa, että vanhemmat oivaltavat kuinka hyvin lapset ja nuoret huomaavat asioiden yhteyksiä ja kommentoivat omaa olemistaan. Kiili kysyykin, miksi lasten mielipiteitä ei oteta enemmän huomioon. Kiili on sitä mieltä, että kyseessä ei ainoastaan ole sukupolvien vallankäytöstä. Tarvitaan ymmärrystä sille, että lapset ovat itsessään toimijoita joilla on voimavaroja ja omia strategioita saada asiansa läpi.

Aikuisilla on tapana kuulla niitä lapsia ja nuoria, jotka eivät aiheuta hämmennystä ja toimivat kuten pikkupoliitikot. Lapsiasiavaltuutetun toimiston ylitarkastaja Johanna Kiili (2011), jonka vastuulla on lasten osallistumisesta ja lasten oikeuksista tiedottaminen, muistuttaa, että osallistuminen koskee kaikkia lapsia, ei vain niitä aktiivisempia, jotka ovat mukana koulun oppilaskunnissa tai nuorisovaltuustossa. Lisäksi Kiili sanoo, että Suomessa lasten osallistaminen on suhteellisen uutta ja toimintatavat on kopioitu aikuismaisesta tavasta toimia. Tässä on se riski, että ajatellaan, että lapsista kasvatetaan tulevaisuuden vaikuttajia ja päättäjiä. Sosiaalinen osallisuus on määritelty Euroopan Unionin raportissa, ja siinä sanotaan, että kyseessä on prosessi, jolla varmistetaan että, köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa olevat saavat mahdollisuudet ja voimavarat osallistua täysipainoisesti talous-, yhteiskunta- ja kulttuurielämään, ja tämän myötä myös saavuttaa yhteiskunnassa hyväksyttävänä pidetyn elintason ja elämänlaadun (Euroopan yhteisöjen kommissio-yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta 2003, 73).

Suomalaisten mielestä lasten ja nuorten mielipidettä pitäisi kysyä nykyistä useammin. Tutkimuksen mukaan 95 % suomalaisista uskoo aikuisten voivan tekevän parempia

päätöksiä, jos he ottavat lasten mielipiteet huomioon. Euroopan neuvosto pyysi 7-17 -vuotiaiden mielipidettä siitä, miten lapsia ja nuoria kuullaan Suomessa. Euroopan neuvosto haluaa kyselyn avulla selvittää miten lapset ja nuoret voivat osallistua ja vaikuttaa päätöksiin, jotka koskevat lasten ja nuorten elämää Suomessa. Euroopan neuvosto antoi suosituksia Suomelle, koska lasten ja nuorten osallistumisessa on puutteita. Sanna Koskinen (2007, 134) kysyykin, onko kunnilla tänään varaa jättää kaupunkisuunnittelussa kuulematta nuoria ja lapsia. Koskinen on sitä mieltä, että nuorilla on vankkaa osaamista ja asiantuntemusta esim. nuorisopuiston suunnittelemisessa, ja lapsilla ja nuorilla on suuri merkitys kuntien kehittämisessä ja ympäristösuunnittelussa.

Olen sitä mieltä, että lapset ja nuoret kykenevät tuomaan esille, iästä riippumatta oman mielipiteensä ja näkemyksensä asioista. Lapsilla ja nuorilla on myös oikeus vaikuttaa asioihin. Tämän takia lapsia ja nuoria tulisi osallistaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Minulle lasten ja nuorten osallistaminen tarkoittaa sitä, että lapsille ja nuorille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa heitä koskevissa asioissa.

4 LAPSIKÄSITYS

Lapsipolitiikka-käsite tuli yleisesti tunnetuksi 1970-luvun puolivälissä. Käsite tai sitä toimeenpanevat käytännöt, eivät siis ole uusia asioita. Perhepolitiikassa 1990-luku oli muutosten aikaa (Hiilamo 2000, 502). Mutta vasta uudessa lastensuojelulaissa, joka astui voimaan 1.1.2008, kunnan velvollisuuksia on täsmennetty. Vaikkakin lastensuojelulaissa sanotaan, että lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista, on lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään (Lsl 417/2007, 2§). Tässä luvussa käsittelen lapsikäsitystä ja miten se on muuttunut ja vaikuttaa asenteisiin ja lasten kanssa työskentelyyn ja huomionottamiseen.

Lapsuus on muuttunut yhteiskunnassamme (Eskelinen & Kinnunen 2001, 14). Yhteiskuntatieteellinen tutkimus, joka kohdistuu lapseen, on omalta osaltaan reagoitunut muuttuvaan lapseuteen. Uudenlainen lapsuuden tutkimus näkee ja ymmärtää lapsuuden yhteiskunnallisena ilmiönä. Lapsuuden tutkimuksessa kiinnitetään huomiota lapsen yhteiskunnallisena subjektina sekä lapsen ja lapsuuden näkyväksi tulemiseen (Eskelinen & Kinnunen, 2001, 14).

Yhteiskunnallinen arvoilmapiiri vaikuttaa lapsuuden arvostamiseen ja sitä kautta lasten asemaan yhteiskunnassa. Karlsson (2000, 34–35) kirjoittaa siitä kuinka sana *lapsi* herättää ihmisissä positiivisia ajatuksia. Lapsi-sanaan liitetään herttaisuutta, pehmeyttä, tulevaisuutemme, hellyyttä. Karlsson kuitenkin jatkaa, että yleinen kuva, kulttuurinen käsitys lapsesta on ristiriitainen. Käsitteet lapsista ovat osa ihmiskäsitystä. Lasten matka täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi on pitkä. Siinä tarvitaan yhteiskunnallisilta toimijoilta ja tutkijoilta uudenlainen tapa ymmärtää lapsuutta (Eskelinen & Kinnunen 2001, 10). Karlsson (2000, 68–69) kirjoittaa lasten olevan aktiivisia ja uutta luovia sosiaalisia agentteja. Samanaikaisesti lapset vaikuttavat aikuisyhteisön toimintaan. Lapsuus on samalla tavalla kuin sosiaaliluokat pysyvä ja rakenteellinen yhteiskunnallinen ryhmä. Mutta lapsuus on lapsille itselleen tilapäinen luokka. Lapset ovat luokan jäseniä vain tietyn ajan.

Karlsson (2000, 150) on esittänyt kirjassaan taulukon, jossa nähdään perinteisen ja muuttuvan lapsi- ja toimintakuvat.

Taulukko 2. Perinteinen ja muuttuva lapsi- ja toimintakuva (Karlsson 2000, 15).

<i>Perinteinen lapsi- ja toimintakuva</i>	<i>Muuttuva lapsi- ja toimintakuva</i>
<i>negatiivinen lapsikuva</i>	<i>positiivinen lapsikuva</i>
<i>kypsymätön/keskeneräinen lapsi</i>	<i>osaava lapsi</i>
<i>lapsi objektina</i>	<i>lapsi subjektina</i>
<i>lapsi ammattilaisen toiminnan kohteena</i>	<i>lapsi aktiivisena toimijana</i>
<i>lähtökohtana aikuisnäkökulma</i>	<i>lähtökohtana lapsinäkökulma</i>
<i>individualistinen näkökulma</i>	<i>yhteisöllinen näkökulma</i>
<i>ammattilaisen arvioiva suhtautuminen lapseen</i>	<i>keskusteleva ja vastavuoroinen toiminta</i>
<i>staattinen ja absoluuttinen tiedonkäsitys</i>	<i>dynaaminen ja suhteellinen tiedonkäsitys</i>
<i>yleiseen tietoon perustuva</i>	<i>omakohtaisen ja yleisen tiedon yhteennivoutuminen</i>
<i>tutkimuksen ja kehittämistyön erillisuus</i>	<i>tutkimuksen ja kehittämistyön reflektiivinen yhdistäminen</i>

Muuttuneessa lapsi- ja toimintakuvassa lapsi nähdään osaavana ja osallistuva yksilönä. Tämä osaltaan vahvistaa käsitystä siitä, että lapsi ja nuori on kykenevä osallistumaan ja vaikuttamaan itseään koskevissa asioissa. Lasten rooli on muuttunut 1900-luvun alusta alkaen. Lapsityökiellon ja koulupakon myötä lapset muuttuivat tuotannontekijöistä kulutuskäyttäjiksi, eli kuten Hiilamo (2006, 17) toteaa, lapset muuttuivat hyvinvoinnin tuottajista hyvinvoinnin kuluttajiksi. Lastensuojelutoimijoiden on reagoitava siihen, millainen yhteisöllinen ajattelutapa lasten asemasta ja oikeuksista vallitsee ja vaikutettava siihen, että arvoilmasto on lapsimyönteinen. Yhteiskunnassa tapahtuneen yksilöllistymisprosessin myötä,

lasten yhteiskunnallinen asema on pikkuhiljaa muuttunut näkymättömästä näkyvämmäksi (Forsberg & Törrönen 2006, 6). Tästä kertoo mm. se, että Suomeen saatiin vuonna 2005 valtakunnallinen lapsiasiavaltuutettu, jonka tehtävänä on ajaa lasten yhteiskunnallisia oikeuksia.

Lapsuustutkimuksen osalta on tapahtunut muutosta. Lapsitutkimus on kehittynyt ja lisääntynyt. Tätä voi pitää merkinä siitä, että lapsitutkimuksen suosio on kasvanut ja tutkimusmetodeja on kehitetty (Kiili 2006, 54). Hannele Forsberg (2006, 33) kirjoittaa, että pyrkimys lapsilähtöisyyteen on ollut jonkinlainen trendi niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Lapsi ja perhekohtaisessa lastensuojelussa on 2000-luvulla korostunut lapsikeskeinen työskentely (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165). Siitä on puhuttu lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa, mutta myös muissa lapsille kohdistuneissa palveluissa. Forsbergin mielestä tämä johtuu siitä, että monissa tutkimuksissa on todettu, että lapsia ei kuulla riittävästi, lapsi jää näkymättömäksi, lapsi sivuutetaan, lapsen kokemuksille ei anneta arvoa jne. Gellin (2000, 58) kirjoittaa, että lapsitutkimuksen tutkimusmenetelmät ovat olleet aikuis- ja instituutiokeskeisiä. Tutkittaessa lapsiin liittyviä asioita ei heiltä ole kerätty tietoa vaan asiaa on kysytty muilta. Lapsi on nähty osana perhettä tai toimenpiteiden kohteena.

Johanna Kiili (2011) sanoo, että yhteiskunnallista keskustelua tulisi pyrkiä rikastuttamaan lasten kokemuksilla. Kiili jatkaa, että lapset elävät aivan samaa arkea ja elämää kuin aikuiset. Lapset liikkuvat samassa ympäristössä kuin aikuiset ja osaavat sanoa mikä siellä on vaarallista ja mikä turvallista. Ennen lapsi on nähty vanhempiensa omaisuutena. On tapahtunut suuria muutoksia lasten ja vanhempien suhteessa. Martin Woodhead (2010) toteaa, että lapsen oikeuksien julistamisen myötä lapseen suhtautuminen on muuttunut radikaalisti. Lapsi ei ole enää ainoastaan aikuisten huolenpidon kohteena, vaan lapsen katsotaan olevan kansalainen siinä kuin aikuinenkin, jolla on oikeus osallistua ja vaikuttaa häntä koskevissa asioissa. Harriet Strandell (2010, 93) on samaa mieltä Woodheadin kanssa siitä, että ihmisoikeusajattelu on vahvistunut ja lasten oikeuksilla on ollut suuri merkitys siihen, että näkemys lasten kyvyistä ja oikeuksista osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin ja elinympäristöön on vahvistunut. Yksi merkittävimmistä muutoksista on ehkä se, että vanhemmilla ei enää yksin ole vastuu lastensa hyvinvoinnista, vaan valtion ja kunnan

tehtävänä on tuottaa hyvinvointipalveluita, joita lapsiperheet voivat käyttää (Strandell 2010, 92–93). Strandell kirjoittaa, että perinteinen näkemys lapsesta on se, että lapsi nähdään haavoittuvaisena ja ei-osallistuvana. Mikäli tämä on vallitseva lapsinäkökulma, niin se tarkoittaa käytännössä sitä, että lasta on ensisijaisesti suojeltava ja hänen puolestaan on tehtävä päätöksiä. Strandell jatkaa, että tällaiseen lapsikäsitykseen ollaan yhä enemmän kriittisiä. Kuitenkin yhteiskunnassamme perheellä on edelleen suuri vaikutus lapsen elämäntapaan (Kainulainen & Sauli 2001, 56). Vaikka uusi lastensuojelulaki korostaa vanhempien asemaa, niin ei voida sulkea pois yhteiskunnan vastuuta. Pohjoismaisen perhepolitiikan tunnusmerkkejään ovat olleet mm. julkisen vallan vastuu perheiden taloudellisesta hyvinvoinnista ja universalismi (Hiilamo 2000, 502).

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimuksen tekemisessä tärkeänä osana on tutkimusstrategian valinta. Colin Robson (2007, 18) pitää tärkeänä sitä, että tutkimuksen tulee olla systemaattista, kriittistä ja eettistä. Totuuden löytämisessä nämä kolme seikkaa ovat olennaisia. Pro graduni on ensisijaisesti kvalitatiivinen. Eskola ja Suoranta (2008, 14–15) kirjoittavat, että tutkimusopetuksessa on mietittävä sitä, lähteekö tutkimus menetelmistä vai ilmiöistä. Eskola ja Suoranta ovat sitä mieltä, että koska kyseessä on empiirisen ilmiön tutkimisesta, on laadullisia menetelmiä pidettävä työkaluina. Laadullisessa tai kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusprosessi on pitkälti tutkijan omaan tulkintaan, intuitioon, järkeilykykyyn, yhdistämis- ja luokittamisvalmiuksiin perustuvaa. Samasta aineistosta on mahdollista tehdä monella eri tavalla päätelmiä ja ne voivat olla jopa ristiriidassa toisiinsa nähden.

Laadullisella tutkimuksella ei ole omaa teoriaa tai paradigmaa. Tämän takia laadullista tutkimusta on vaikea määritellä selvästi (Metsämuuronen 2005, 198). Juha Hakala (2001, 20) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja käsittely kietoutuvat toisiinsa ja tämä voi olla tutkijalle haastavaa. Metsämuuronen kirjoittaa, että laadullinen tutkimusote sopii erityisen hyvin tutkimukseen silloin kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta, tai ollaan kiinnostuneita tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista, halutaan tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voida järjestää kokeeksi tai joissa ei voida kontrolloida läheskään kaikkia vaikuttavia tekijöitä, tai halutaan saada tietoa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteista, joita ei voida tutkia kokeen avulla.

5.2 Aineiston keruu

Robson (2007, 348–353) kirjoittaa, että dokumentteja voi käyttää tutkimuksen teossa. Dokumentteja voivat olla kirjat, lehdet, kirjeet, muistiinpanot jne. Dokumentteja ei ole laadittu varta vasten tutkimusta varten, vaan niillä on alun perin ollut jokin toinen tarkoitus. Tutkimuksessa käyttämäni lasten ja hyvinvointisuunnitelmat ovat tällaisia dokumentteja. Tutkijana joudun analysoimaan ja tulkitsemaan suunnitelmien sisältöä. Robson toteaa, että tällaisten dokumenttien käyttäminen tutkimuksessa on hankalaa, koska ne sisältävät niin paljon muutakin materiaalia, jota ei käytetä tutkimuksessa.

Kuntaliitto yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön, Terveystieteiden tutkimuskeskuksen, lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman, kunta- ja palvelurakenteen kehittämistä tutkivan ARTTU-tutkimusohjelman sekä alueellisten Lasten Kaste -hankkeiden kanssa teetti kyselyn vuoden 2010 lopulla lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien tilasta kunnissa. Tuolloin 56 kunnassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma oli kesken. Olen tutkimukseeni ottanut mukaan 20 eri lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ovat valikoituneet täysin satunnaisesti. Käyttämäni lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat olen löytänyt Internetin kautta. Tiedon keruu on tapahtunut vuoden 2010 ja 2011 aikana. Olen sitä mieltä, että 20 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa edustaa hyvin perusjoukkoa.

Tutkimuksessa käyttämäni lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ovat sivumäärältään 21–118 sivua. Tutkimuksessani on ollut käytettävissä materiaalia noin 950 sivua, kun otetaan huomioon kaikki liitteet ja toimenpidesiöt. Robsonin väite siitä, että tällainen materiaali on tutkijalle haasteellinen, koska siinä on paljon muutakin materiaalia kuin juuri se mitä tarvitsen tutkimuksen tekemiseen, pitää paikkansa.

Olen pro gradussani käyttänyt seuraavia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia tai lastensuojelusuunnitelmia:

- Espoon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Eurajoen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2013

- Hankasalmen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012
- Hyvinkään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2012–2013
- Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2013
- Jyväskylän lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2013
- Kaarinan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2014
- Kainuun (Hyrnsalmi, Kajaani, Kuhmo, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo ja Suomussalmi) lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2013
- Kangasalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012
- Kouvolan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2012
- Mänttä-Vilppulan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2011
- Nurmijärven lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012
- Pieksämäen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2013
- Posion lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012
- Reijjärven lastensuojelusuunnitelma
- Seinäjoen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2012
- Tornion lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Vantaan lastensuojelusuunnitelma
- Vesilahden lastensuojelusuunnitelma 2009–2012

5.3 Aineiston analyysimenetelmät

Analyysiprosessi on sitä, että tutkijana tulkitsen lukemaani ja havainnoimaani. Tutkimusanalyysin olen tehnyt yhdistelemällä eri analyysimenetelmiä. Olen käyttänyt tutkimuksen aineiston analyysimetodina hermeneuttista tulkintaa ja kvalitatiivista vertailevaa analyysia.

Tekstin tarkastelulla pyritään ymmärtämään kohde syvemmin. Yleensä tutkijalla on esiymmärrys tutkittavasta kohteesta. Tutkimuksella pyritään syventämään sitä. Hermeneuttisessa tutkimuksessa tekstiä tarkastellaan eri näkökulmista ja silloin myös kohteen ymmärtäminen laajenee. Tämän ansiosta päästään aikaisemmassa näkökulmassa

syvemmälle. Tässä on kyse hermeneuttisesta kehästä (Routio 2005). Koska olin ollut laatimassa Keski-Pohjanmaalle lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa oli minulla tutkittavasta kohteesta esiyymmärrys ja olin muodostanut jonkinlaisen käsityksen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista. Olen tutkimuksen aikana saanut todeta, että ymmärrys kohteesta on laajentunut ja syventynyt.

Vertailevalla tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusstrategiaa, jossa hahmotetaan valittujen tapauksien tai sosiaalisten yksiköiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Vertailun kohteena voivat olla esimerkiksi erilaiset tapaukset tai prosessit. Vertaileva tutkimus voi perustua sekä laadullisten aineistojen ja analyysimenetelmien sekä tilastolliseen aineistoon ja analyysimenetelmien käyttöön. Jukka Kekkonen (2008, 33) toteaa, että vertailuja voidaan tehdä eri tavoin. Kekkonen mielestä ei ole yhtä ainoata oikeaa tapaa tehdä vertailevaa tutkimusta. Kekkonen mielestä ei voida puhua vertailevan tutkimuksen metodista, jota kaikki voisivat käyttää. Kekkonen puhuisi mieluummin vertailevasta tutkimusintressistä, jota voitaisiin käyttää tutkimuksessa eri tavoin. Tutkimusaineiston analysointi on luontevaa aloittaa erojen ja yhtäläisyyksien etsimisellä aineistosta (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 78). Samassa teoksessa todetaan, että mikäli tutkimuskysymys tarkennetaan jo aineiston lukuvaiheen alkajaisiksi, kiinnostus ei kohdistu kaikkiin mahdollisiin aineistosta paikannettavissa oleviin diskursseihin, vaan näkökulma on rajatumpi.

Kekkonen (2008, 33) kirjoittaa, että vertaileminen on luonnollinen tapa ajatella. Tämä tulee esille arkipäiväisessä ajattelussa ja myös tieteellisessä päättelyssä. Käytämme, ehkä huomaamattakin vertailevia tai komparatiivisia ilmaisuja. Suurin osa yhteiskuntatieteiden klassikoista on hyödyntänyt vertailevaa tutkimusta. Näitä ovat mm. Weber, Durkheim, Marx, Aristoteles, Plutarkhos. Yhteistä näille klassikoille on se, että heidän vertaileva tutkimuksensa ja analyysinsä ovat johtaneet yleistykseen tai parhaassa tapauksessa jopa teorioihin. Vertailevaa tutkimusta on kauan käytetty tutkimuksissa, joissa on vertailtu eri maiden olosuhteita ja tilanteita (Hantrais 1995).

Koska tutkimuksen aineisto koostuu 20 eri lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta olen tutkijana joutunut vertailemaan niitä toisiinsa. Olen yrittänyt löytää yhtäläisyyksiä ja

eroavaisuuksia. Olen sitä mieltä, että en olisi voinut tehdä aineistoanalyysia ilman vertailevaa menetelmää. Olen lukenut tutkimuksessa mukana olevat lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat moneen kertaan. Teksteissä olen kiinnittänyt huomiota sellaisiin käsitteisiin kuin *osallisuus, kuuleminen, osallistuminen, vaikuttaminen, kyselyt, kirjoitukset, työpajat, mielipide, ehdotus, lisääminen, toimenpide, tavoite, visio ja kehittäminen*. Olen sitten tarkastellut missä konteksteissa näitä käsitteitä on käytetty ja liittyvätkö ja vastaavatko ne asettamiini tutkimuskysymyksiin. Yllämainituissa käsitteissä ei ole paljon tulkinnan varaa. Ja samoja käsitteitä on käytetty kaikissa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa. Metsämuuronen (2005) kirjoittaa, että kun tutkimuksessa on paljon erilaista materiaalia, niin käsitteet voivat vaihdella. Tutkiessani käyttämäni materiaalia olen tullut siihen tulokseen, että sellaista riskiä ei tässä tutkimuksessa ole. Niissä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa, joissa on erikseen ollut toimenpideosio, olen myös kiinnittänyt huomiota siihen, onko toimenpide-ehdotuksena otettu lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen ja millä tavalla se aiotaan toteuttaa.

Metsämuuronen (2005, 243) kirjoittaa, että lukijan tulisi raportin perusteella saada käsitys siitä, miten tieto on hankittu ja miten luotettavasta tiedosta on kysymys. Tutkimukseni kohdalla materiaalin luotettavuus toteutuu, koska käyttämäni lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ovat kaikkien luettavissa. Tavoitteeni on, että lukija saisi kattavan kuvan siitä, miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisvaiheessa ja miten kunnissa on aiottu lisätä ja kehittää lasten ja nuorten osallistamista, kuulemista ja vaikuttamista. Mutta onko osallistaminen mitattavissa ja milloin se on riittävää? Tutkimusta tehdessäni olen tullut siihen tulokseen, että on mahdotonta arvioida milloin tai missä vaiheessa osallistamista on tapahtunut riittävästi. Olen ainoastaan kiinnittänyt huomiota siihen, miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa ja mitä kunnissa aiotaan tehdä osallistamisen lisäämiseksi. Olen lisäksi kirjannut lasten ja nuorten kuulemisen tulokset.

6 ANALYYSIN POHJALTA TEHDYT HAVAINNOT

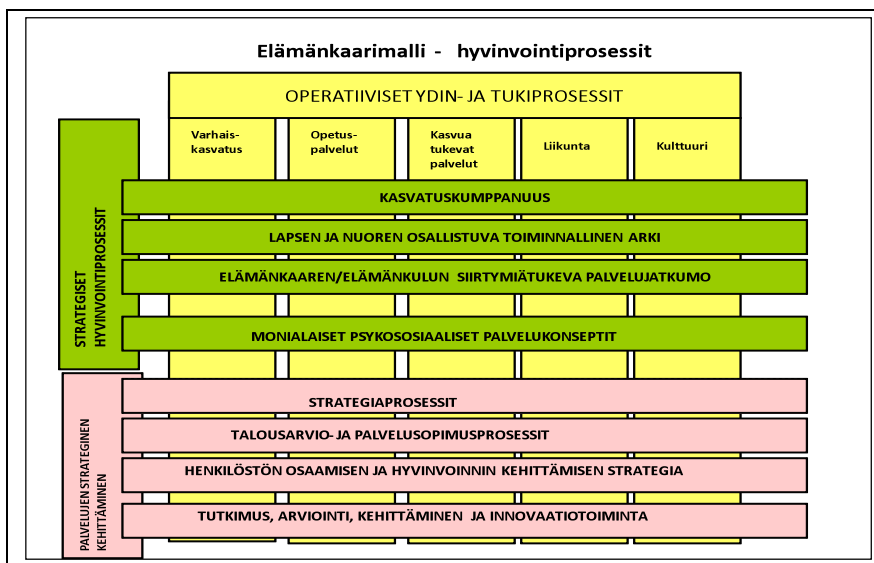
Tutkimuksessani halusin selvittää miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lakisääteisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Yksi tutkimuskysymyksistäni oli myös, miten lasten ja nuorten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista on aiottu lisätä ja kehittää kunnissa. Olen tässä maininnut esimerkkejä muutaman hyvinvointisuunnitelman arvopohjasta ja visiosta. Sen jälkeen tarkastelen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia sen mukaan miten niissä on toteutunut lasten ja nuorten osallisuus. Lopuksi olen kirjoittanut niistä toimenpideoisista, joissa on otettu huomioon lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen ja kehittäminen.

6.1 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien arvopohja ja strategia

Tutkimuksessani mukana olleita lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia on ollut tekemässä laaja-alainen työryhmä. Työryhmissä on ollut edustettuina laaja joukko lasten ja nuorten parissa toimivia ihmisiä. Hyvinvointisuunnitelmissa viitataan siihen, että lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teko on lakisääteinen ja useassa suunnitelmassa tuodaan esille myös kunnan arvopohja. Arvothan ilmaisevat sen, mihin uskotaan ja mitä pidetään tärkeänä. Arvot ovat myös perustana silloin kun luodaan toimintaa ohjaavia periaatteita. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa on arvoina mm. turvallisuus, aikuisten läsnäolo, osallisuus, arvostus, kumppanuus, luovuus, oikeudenmukaisuus ja ihmisarvon kunnioittaminen. Muuttunut lapsikäsitys (Karlsson 2001, 150) näkyy myös hyvinvointisuunnitelmissa siten, että lapsuus nähdään arvokkaana ikävaiheena ja lapsille ja nuorille halutaan taata monipuoliset vaikuttamismahdollisuudet.

Useassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa visiona on nostettu lapsille, nuorille ja perheille osoitettujen palveluiden kehittäminen sekä laadun ja vaikuttavuuden lisääminen. Lisäksi visiona on lasten ja nuorten viihtyvyys, tulevaisuuden usko, aktiivisuuden ja osallisuuden lisääminen. Osa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista on liitetty kunnissa jo olemassa oleviin ohjelmiin. Näin on tehty esim. Espoossa, jossa on ”Espoossa lapsen on hyvä kasvaa” -ohjelma. ”Espoossa lapsen on hyvä kasvaa” -ohjelma tarkoittaa, että lapsi

tarvitsee *tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen rakkautta, hoivaa, turvaa, tunteiden jakamista, oppimista, vapaa-aikaa, leikkiä, sääntöjä ja rajoja. Jotta tämä toteutuisi, niin lapsi tarvitsee aikuisilta läsnäoloa ja aikaa*”. Kouvolan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa nousee vahvasti esille turvallisuus, koska Kouvola on toisena kuntana Suomessa valittu Safe Community/Turvallinen kunta -verkostoon. Kunnissa on kiitettävästi otettu huomioon jo olemassa olevat strategiat ja ohjelmat ja ne on liitetty lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin.

KUVIO 3. Hyvinvointiprosessit (Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2010–2013, 16).

Edellä hyvinvointiprosessi Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta, jossa todetaan, että *”lapset ja nuoret ovat oman yhteisönsä ja palveluiden kehittäjiä*”. Lisäksi Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, että *”osallisuuden ja toiminnallisuuden lisäämisellä on se vaikutus, että lapsi kehittyy fyysisesti ja psyykkisesti ja sosiaalisesti terveeksi ja tasapainoiseksi aikuiseksi*”. Hämeenlinnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa täsmennetään vielä, että suunnitelmassa *”osallisuus tarkoittaa sitoutumista ja vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista*”

6.2 Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa

Johanna Kiili (2011) on sitä mieltä, että lapsuutta ei tulisi nähdä kuplana, jonka sisällä lapsi elää ilman kosketusta aikuisten elämään. Aikuisilla kun tahtoo olla huoli siitä, että lapsia liian varhain vastuullistetaan raskaista asioista. Tutkimuksessani tarkasteltavissa olleissa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa otetaan yhtenä arvopohjana esille lasten ja nuorten osallisuus. Kuitenkin harvassa kunnassa on otettu lapsia ja nuoria mukaan hyvinvointisuunnitelman tekovaiheessa. Tutkimuksessani mukana olleista lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista ainoastaan viidessä (Espoo, Helsinki, Kaarina, Kangasala ja Kouvola) lasten ja nuorten osallisuus toteutui. Kaarinan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa mainitaan, että lapsille ja nuorille on järjestetty kysely, mutta suunnitelmassa ei lue miten se on toteutettu eikä sitä mitä lapset ja nuoret ovat tuottaneet.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa lapsia ja nuoria oli osallistettu mm. nettikyselyjen, kirjoitusten ja keskustelutilaisuuksien kautta. Kouvolaassa nuorisovaltuusto on saanut ottaa kantaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. Espoossa, Kouvolaassa ja Helsingissä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa järjestettiin nettikysely lapsille ja nuorille. Helsingillä oli nettisivu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimista varten. Sivustolla oli tietoa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta ja lasten ja nuorten lisäksi vanhemmilla oli mahdollisuus vastata sivustolla oleviin kysymyksiin. Helsingin nuorilla oli mahdollisuus tuoda äänensä ja mielipiteensä esille Hesän Nuorten Äänen avulla. Se on opetusviraston ja nuorisoasiainkeskuksen yhteistä nuorten osallisuustoimintaa. Nettikyselyn kautta haluttiin tietää mm. mitkä asiat ovat hyvin lasten ja nuorten elämässä. Kun kyselyt järjestetään nettikyselynä, on olemassa se riski, että kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua kyselyyn. Lapsen tai nuoren kotona ei välttämättä ole nettiyhteyttä. Tässä näkisin, että koulu on avainasemassa ja sitä kautta kyselyyn osallistuminen olisi mahdollista kouluikäisille. Toki on muistettava, että kyselyyn osallistumisen täytyy perustua vapaaehtoisuuteen ja lasten ja nuorten tulee saada riittävästi tietoa siitä, mistä on kyse ja mihin vastauksia tarvitaan (Oranen 2011).

Kangasalalla oli teetetty kysely alakoulun 2-, 4- ja 6-luokkalaisille sekä yläkoulujen 8-luokkalaisille. Kyselyssä oppilaita pyydettiin vastaamaan monivalintaehdoista liittyen mm. minäkuvaan, ystävyysuhteisiin, koulunkäyntiin ja jaksamiseen.

Helsinki oli ainoana paikkakuntana antanut mahdollisuuden lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaille mahdollisuuden antaa palautetta. Tätä ei ennen ole toteutettu Helsingissä. Kysely toi esille tarpeen kehittää lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaiden kuulemisen ja osallisuuden kehittämistä. Huomiota tulisi erityisesti kiinnittää nuorten tavoittamiseen ja työntekijöiden motivointiin. Lisäksi on kehitettävä erilaisia toimivia kuulemiskanavia. Helsingin järjestämässä kyselyssä vastaajat kokivat lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa olevan huonoa joustamattomuus. Tällä tarkoitettiin sitä, ettei nuoria kuulla tai että nuoren omaa mielipidettä ei oteta huomioon sijoitusvaiheessa.

”Haluaisin, että nuorta kuultaisiin enemmän ja hänen mielipiteillään olisi väliä”.

”Sosiaalityöntekijät voisivat kysellä nuorilta enemmän heidän mielipiteitään sijoittamisista ja asioista jotka voisivat kohentaa nuoren tilannetta. Jos nuorella ei ole mielipidettä mihinkään, niin se on eri asia”.

(Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009- 2012).

Helsingissä oli järjestetty myös kysely vanhemmille. Vaikka vanhempien kuuleminen ei ollut osa tutkimustani, niin mainitsen tässä vanhempien kyselyn tuloksista muutaman vastauksen. Vanhemmista 66 % olivat huolissaan perheensä hyvinvoinnista. Tämä koettiin yllättävänä tuloksena, koska muiden kysymysten perusteella ei suoranaisesti tuotu esille näin suurta huolta. Yksi syy huolelle voi olla heikko taloudellinen tilanne. Vanhemmat kokivat vaikeaksi sen, etteivät kyenneet turvaamaan lapsilleen harrastuksia tai että on vaikeuksia hankkia lapsen tarvitsemaa vaatetusta.

”Pinna kiristyy, parisuhde rakoilee ja lapsetkin kärsivät riidoista. On todella harmi ettei rahan puutteen vuoksi voi tarjota lapsille sellaisia harrastusmahdollisuuksia kuin haluaisi. Itselle ei voi ostaa uusia vaatteita. Kodin hankintoja on myös täytynyt lykätä hamaan tulevaisuuteen. Autosta on

pitänyt luopua jo kaksi vuotta sitten. Jalkasin juostaan ruokatarjousten perässä. Käydään useammassa kaupassa ja mietitään tarkkaan mistä kaupasta saa margariinin, maidon ja makaronit halvimmalla.”

(Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2012,)

Työn ja perheen yhteensovittaminen koettiin hankalaksi ja se vaatii tasapainottelua. Suurin ongelma oli ajanpuute. Pääkaupunkiseudulla hankalaksi koettiin pitkät välimatkat. 77 % vastaajista olisi valmiita tekemään lyhyempää työpäivää, mikäli siihen olisi mahdollisuus. Kyselyyn vastanneet vanhemmat kertovat, että lapset tuottavat iloa. Arvokkaaksi koettiin vanhempien ja lasten yhteinen aika ja lasten kanssa käydyt keskustelut.

Hyvinkään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman voidaan sanoa olevan luettelo siitä, mitä eri palveluita Hyvinkäällä on tarjota lapsille ja nuorille. Hyvinkään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisprosessiin lapsilla ja nuorilla ei ole ollut mahdollisuutta osallistua. Tästä hyvinvointisuunnitelmasta puuttuu kokonaan toimenpideoasio, jossa esitettäisiin konkreettisia kehittämiskohtia. Siten hyvinvointisuunnitelmassa ei ole mainintaa millä tavalla Hyvinkäällä kehitettäisiin ja lisättäisiin lasten ja nuorten osallisuutta.

Eurajoen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, että lapsinäkökulma tulisi olla esillä kunnan suunnitelmissa, tavoitteissa ja poliittisessa päätöksenteossa. Suunnitelmasta ei kuitenkaan ilmene millä tavalla lapsinäkökulma tuodaan esille. Lapsilla ja nuorilla ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa Eurajoen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman sisältöön. Heitä ei ole kuultu missään vaiheessa suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelmasta ei myöskään ilmene mikä on syy sille, että näin on jätetty tekemättä.

Tornion hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, että aikapuutteen takia lapsia ja nuoria ei ole kuultu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teossa. Tämän todetaan olevan suuri puute ja se tullaan korjaamaan hyvinvointisuunnitelman tarkistuskerroilla. Kuitenkaan tätä ei ole otettu huomioon Tornion lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpideoosiossa.

Kuntaliiton (2011) kunnille teettämän kyselyn perusteella voidaan todeta, että lapsia, nuoria ja lapsiperheitä on kuultu heikosti lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman valmisteluvaiheessa ja tiedonkeruussa. Kunnat, jotka ovat ottaneet lapsia ja nuoria mukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tekoon, ovat saaneet erittäin arvokasta tietoa. Kuntaliiton kyselyn perusteella voidaan päätellä, että kun ihmiset saavat kokea kuulluksi tulemista, osallisuutta ja vaikuttamisen aitoa mahdollisuutta, niin se on hyvinvointia lisäävä asia. Toisaalta on muistettava, että eri-ikäiset kansalaiset osallistuvat mielellään kunhan heille vain annetaan mahdollisuus siihen.

Huolestuttavaa on se, että kuntaliiton kyselyn mukaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkailta on ollut huonommat mahdollisuudet osallistua hyvinvointisuunnitelman tekoon kuin muilla tahoilla. Lasten ja nuorten oikeusturvaa ja näkyvyyttä tulisi lisätä yhteiskunnassa kaikilla tasoilla Lapsen oikeuksien periaatteiden mukaisesti. Erityisesti tämä pätee lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun (Törrönen 2001, 154). Kiili (2011) toteaa, että on parempi ottaa lapset ja nuoret mukaan keskustelemaan ja pohtimaan asioita kuin jättää heidät yksin vaikeitten asioiden kanssa. Kiili muistuttaa myös, että aikuisten ei tulisi aliarvioida lasten ongelmanratkaisukykyä.

6.3 Lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen ja kehittäminen

Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen ja lisääminen on kirjattu 11 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. Näistä kahdeksan oli sellaisia, joissa ei ollut kuultu lapsia ja nuoria hyvinvointisuunnitelman laatimisvaiheessa. Toimenpideoisioissa on kirjattu esim. että toimitaan varhain ja avoimesti kuntalaisten kanssa. Epäselväksi jää mitä se käytännössä tarkoittaa ja millaisia toimenpiteitä varhainen ja avoin kohtaaminen tarkoittaa. Mielenkiintoista olisi myös tietää onko kunnan eri sektoreiden työntekijöitä tiedotettu tästä periaatteesta. Tässä luvussa selitän miten eri lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa on kirjattu lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen ja lisääminen.

Monella paikkakunnalla on meneillään erilaisia hankkeita. Nämä on huomioitu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa. Kun on kyse lasten ja nuorten osallisuuden lisäämisestä ja

kehittämisestä on erinäiset hankkeet nimetty vastuutahoksi, jotka kehittävät lasten ja nuorten kuulemiskanavia. Esimerkiksi Pieksämäen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpideoiosiossa mainitaan kehittämiskohteena lasten ja nuorten luovuuden, osallisuuden ja osallistumisen kannustaminen. Se tapahtuu siten, että nuorisotoimi on saanut kehittämisrahaa vuodelle 2009–2010 nuorten osallisuustoiminnan kehittämiseksi. Hankkeen aikana on tarkoitus rakentaa toimiva kuulemisjärjestelmä ja luoda toimivat yhteistyöverkot. Hankkeelle ollaan hakemassa myös jatkorahoitusta. Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa ei ole otettu lasten ja nuorten osallisuutta erilliseksi kehittämiskohteeksi, vaan se on sisällytetty periaatteena kaikkiin palveluihin. Posiossa ei ole lapsille ja nuorille annettu mahdollisuutta olla mukana lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teossa. Siellä on jo vuodesta 2009 ollut käynnissä Onnistuvat Opit -prosessi, jonka yhtenä tavoitteena on järjestää lasten ja nuorten kuulemis- ja vaikuttamisjärjestelmää.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien toimenpideoiosiossa on yhtenä kehittämiskohteena lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden, vaikuttamisen ja kuulluksi tulemisen vahvistaminen. Tällä pyritään mm. yhteisölliseen kansalaisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuutta halutaan lisätä varsinkin päivähoitossa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden vahvistamisella ja vaikuttamisella halutaan parantaa palveluiden asiakaslähtöisyyttä. Lasten ja nuorten näkemykset halutaan ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsille ja nuorille tullaan järjestämään osallistumismahdollisuus asioissa, joissa lapsi on osallisena. Asiat voivat liittyä palveluihin, nuorisotyöhön ja politiikkaan tai lasta ja nuorta itseään koskevaan päätöksentekoon. Useassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa vedotaan, YK:n lasten oikeuksien 12 ja 13 artiklaan ja nuorisolakiin. Lapsille ja nuorille halutaan antaa mahdollisuus kokea olevansa rakentavasti osallisia oman lähiympäristön kehittämisessä. Yhdessä hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, että lapset ja nuoret kyllä innostuvat yhteiskunnan asioista kunhan asioita käsitellään heidän näkökulmasta. Monessa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpide-osiossa on mainintaa siitä, että halutaan vahvistaa taide- ja taitoaineiden asemaa kouluissa. Tällä tavalla pyritään kehittämään lasten vuorovaikutus- ja tunnetaitoja. Nuorisovaltuuston ja oppilaskuntien asemaa halutaan myös vahvistaa. Osallisuuden katsotaan myös estävän syrjäytymistä.

Vantaan lastensuojelusuunnitelmassa yhtenä tavoitteena on lasten ja nuorten osallistuminen kaupunkisuunnitteluun. Tästä Vantaalla on kokemusta erilaisten kokeiluprojektien kautta. Kokemukset ovat olleet positiivisia. Vantaalla on paljon eri hankkeita, joiden tehtävänä on lisätä ja kehittää lasten ja nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tällä tavoin halutaan edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta. Lisäksi osallisuuden katsotaan estävän syrjäytymistä. Vantaalla halutaan herättää lasten ja nuorten kiinnostus oman lähiympäristön, koulun tai oppilaitoksen kehittämiseen ja parantamiseen. Tällä tavalla halutaan kasvattaa aktiivisia kansalaisia, jotka ovat tulevaisuuden päättäjiä. Lastensuojelusuunnitelmassa todetaan, että tulevaisuudessa kansalaisten aktiivisuuden edistäminen tulee olemaan tärkeimpiä ja haasteellisimpia asioita. Vantaan lastensuojelusuunnitelmaan on kirjattu, että lasten ja nuorten osallistaminen ja kuuleminen

Kangasalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa mainitaan yhtenä visiona se, että lasten ja nuorten osallisuutta arvostetaan ja mielipiteitä kuunnellaan. Toimenpideosiossa tämä on otettu yhtenä strategisena tavoitteena. Seuraavassa on Kangasalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman yksi toimenpideosio. Se ei ole mukana siksi, että se olisi jotenkin malliesimerkki siitä, miten lasten ja nuorten osallisuutta tulisi kehittää, vaan olen ottanut sen mukaan yhtenä esimerkkinä siitä miltä toimenpideosio voi näyttää. Toimenpideosion tulisi olla konkreettinen ja siinä täytyisi olla selkeät tavoitteet, aikataulu ja lisäksi vastuutaho.

Taulukko 2. Kangasalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toimenpideosio.

Toimenpide	Seuranta/indikaattori	Vastuutaho
Lasten mukaan kutsuminen koulujen ”vanhempainvartteihin”	Lasten mukanaolon määrä lisääntynyt vanhempainvarteissa ja sitä seurataan	Sivistystoimenjohtaja
Lasten osallistuminen päivähoidossa lapsen ikä- ja kehitysvaiheen mahdollistamalla tavalla varhaiskasvatussuunnitelmien laadintaan	Lasten osallisuus varhaiskasvatussuunnitelmien laadinnassa on lisääntynyt	Varhaiskasvatuksenjohtaja
Oppilaskuntien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen	Oppilaskuntien tekemien aloitteiden seuranta ja toiminnan arviointi	Sivistystoimenjohtaja
Lapsen kuulemisen menetelmien kehittäminen sosiaalityössä	Menetelmäkoulutuksiin on osallistuttu ja menetelmien käyttöä seurattu	Sosiaalityön johtaja
Nuorisovaltuuston äänen kuulemisen tehostaminen nuorten asioissa	Nuorisovaltuuston tekemien aloitteiden käsittely, määrät ja käsittelyaikojen seuranta	Vapaa-aikakoordinaattori

7 TULKINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lakisääteisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teossa ja miten lasten ja nuorten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista kunnissa on aiottu lisätä ja kehittää. Pysin tässä luvussa liittämään tutkimuksessa esiin nousseet havainnot esittelemiini teoreettisiin näkökulmiin. Tausta-ajatteluuni ovat vaikuttaneet lasten ja nuorten osallisuuden teoria ja muuttunut lapsikäsitys.

Tomi Kiilakoski (2001, 8) määrittelee osallisuutta välinpitämättömyyden, osattomuuden, syrjäytymisen ja vieraantumisen vastakohtina. Lisäksi hän toteaa, että osallisuuden kokemus lisää halua vaikuttaa ympäristöön ja olla osa sitä. Kiilakosken (2007, 8) mukaan kyse ei ole vain nykyhetkestä vaan myös tulevaisuudesta. Kiilakoski on huolissaan siitä, että lapset ja nuoret kokevat itsensä ulkopuolisiksi. Huolta on myös lasten ja nuorten poliittisesta passiivisuudesta. Anu Gretschel (2007, 199) toteaa, että Nuori kansalainen -tutkimuksen mukaan suomalaisnuorilla on kyllä hyvät tiedot demokratian perusteista, mutta myönteisiä kansalaisasenteita heillä on erittäin vähän. Tutkimus osoitti myös sen, että nuoret osallistuivat yhteiskunnalliseen toimintaan poikkeuksellisen vähän.

Tutkimuksessani mukana olleissa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa 15 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa ei ollut annettu mahdollisuutta lapsille ja nuorille osallistua. Joissakin kunnissa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa oli järjestetty kyselyitä eri viranomaisille, seurakunnan työntekijöille ja järjestöille. On hyvä, että niitä tahoja, jotka tekevät töitä lasten ja nuorten parissa kuullaan, koska heillä on erittäin arvokasta kokemustietoa. Mutta yhtä tärkeää, ellei tärkeämpää on, että lapset ja nuoret saisivat mahdollisuuden osallistua. Tornion lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa todetaan, että aikapuutteen takia lapsia ja nuoria ei ole kuultu hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Ehkä suunnitelmalle olisi voitu antaa lisää aikaa, jotta lasten ja nuorten osallisuus olisi toteutunut. Gretschel (2002, 182–183) puhuu nuorten osallisuudesta kunnan yhtenä arvona, ei taas uutena projektina, joka vie aikaa ja resursseja. Kun ajatellaan osallisuuden olevan arvo, niin Gretschelin mielestä osallisuus saa uudet mittasuhteet. Gretschel myös kysyy, mikä toiminta kunnassa on sellaista, että se on tärkeämpää kuin nuorten kuuleminen.

Orasen (2011) mukaan osallisuus on keskeinen hyvinvoinnin kokemisen ulottuvuus. Se parantaa suunnitteluprosessin päätöksenteon laatua, kun palvelujen käyttäjien näkemykset otetaan huomioon alusta alkaen. Mikko Oranen (2011) toteaa, että mikäli lasten osallisuutta lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa halutaan kuntatasolla vahvistaa, on välttämätöntä, että he pääsevät mukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien tuottamiseen. Lapset ja nuoret ovat asiantuntijoita monissa teemoissa, joita lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat käsittelevät. Heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan tulisi kuunnella aikuisten ohella. Lasten, nuorten ja vanhempien tulisi olla osallisia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman suunnitteluprosessissa. Siten parannettaisiin suunnitelman laatua.

Olen yhteenvetona koonnut seuraavaan taulukkoon miten lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teossa lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut ja miten toimenpideosiossa on otettu huomioon lasten ja nuorten osallisuutta lisääviä toimenpide-ehdotuksia.

Taulukko 3. Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen

	<i>Lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisvaiheessa</i>	<i>Lasten ja nuorten osallisuus ei ole toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisvaiheessa</i>	<i>Lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen ja kehittäminen strateginen toimenpide-ehdotus lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa</i>
Espoo	x		
Eurajoki		x	
Hankasalmi		x	x
Helsinki	x		x
Hyvinkää		x	
Hämeenlinna		x	x
Jyväskylä		x	x
Kaarina	x		x
Kainuun maakunta		x	
Kangasala	x		x
Kouvola	x		
Mänttä-Vilppula		x	
Nurmijärvi		x	x
Pieksämäki		x	x
Posio		x	x
Reisjärvi		x	
Seinäjoki		x	
Tornio		x	
Vantaa		x	x
Vesilahti		x	x
Yhteensä	5	15	11

7.1 Lasten ja nuorten tuottama tieto

Analysoimissani lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa ainoastaan viidessä lapset ja nuoret olivat olleet osallisina hyvinvointisuunnitelman laatimisessa. Lapsille ja nuorille oli järjestetty mm. nettikyselyitä, kirjoituksia, keskustelutilaisuuksia. Lasten ja nuorten kuulemisessa oli havaittavissa seuraavat teemat:

- vanhemmuus,
- koulu
- vapaa-aika
- palvelut
- osallisuus ja vaikuttaminen.

Toisin kuin yleisesti ajatellaan, niin lapset ja etenkin nuoret toivoivat vanhemmilta ja aikuisilta läsnäoloa, ohjausta ja puuttumista ongelmiin. Lapset ja nuoret ottivat esille toiveita mm. yhteisistä kotiintuloajoista lapsille ja nuorille, vanhempien tuen murrosikäisen lapsen elämässä ja arjessa. Lapset ja nuoret olivat sitä mieltä, että vanhempien pitäisi viettää aikaa lasten kanssa ja keskustella ja olla kiinnostuneita lapsen ja nuoren asioista. Lapset ja nuoret olivat sitä mieltä, että vanhempien pitäisi voida joustaa enemmän työpaikallaan. Työpäiviä ja työaikaa tulisi voida säätää.

Koulun suhteen lapsilla ja nuorilla oli paljon kehittämideoita. Osa vastaajista koki koulunkäynnin vaikeaksi. Koulukiusaamiseen ei puututtu tarpeeksi tehokkaasti. Nuorten mielestä koulussa jaksamisessa auttavat mm. luokan yhteinen tekeminen, ystävät, keskustelu ja hengähdystauot koulupäivän aikana. Luokan ja koulun hyvän yhteishengen muodostumiseen vaikuttavat sekä oppilaiden ja opettajien keskinäinen toimiva vuorovaikutus että opettajien ja oppilaiden välinen arvostus ja kunnioitus. Luokkakoot olivat liian suuret eikä opettajalla ollut tarpeeksi aikaa yksittäiselle oppilaalle. Koulukiusaamiseen toivottiin opettajien ja aikuisten puuttumista. Koulussa viihtymiseen toivottiin parannusta. Opettajiin kohdistunut kritiikki koski opettajien puutteellisia sosiaalisia taitoja. Oppilaat toivoivat, että opettajilla olisi vuorovaikutustaitoja kohdata nuori ja kykyä keskustella muustakin kuin kouluun liittyvistä asioista. Osa nuorista koki kuitenkin koulunkäynnin mielekkäänä.

Vapaa-aikaan liittyen nuoret toivoivat nuorisokahviloita huoltoasemien ja kauppojen sijaan, lisää tietoa työelämän ja arjen pelisäännöistä ja toimintatavoista. Harrastusmahdollisuuksia pitäisi olla tarjolla kaikille ja maksuttomista harrastuksista pitäisi tiedottaa paremmin. Lapset ja nuoret ovat sitä mieltä, että vanhempien tulee olla tietoisia lasten ja nuorten vapaa-ajanvietosta. Nuoret olivat myös esittäneet toiveen lapsille ja nuorille yhteisistä kotiintuloajoista.

Nuoret kokivat palveluista tiedottamisen puutteellisenä. Oppilashuolto ja kouluterveydenhuolto olivat asioita, jotka puhuttivat nuoria. Nuorille on ollut epäselvää oppilashuollon työntekijöiden rooli ja vastuualueet. Nuoret ovat huolissaan palveluiden käyttämisen leimautumisesta. Epäselvää on myös ollut palvelun luottamuksellisuuden merkitys. Nuoret saivat esittää ehdotuksia, jolla parannettaisiin tilannetta. Ehdotuksena oli mm. että oppilashuollon työntekijöiden tulee olla näkyvämmiin läsnä koulun arjessa. Työntekijät voisivat käydä luokissa esittäytymässä. Oppilashuollon työntekijöiden yhteystiedot, kuvat ja tapaamisajat tulisi olla koulun ilmoitustaululla ja koulun verkkosivuilla. Osa nuorista koki, että kouluterveydenhoitajan vastaanotolle on liian vaikea päästä. Kouluterveydenhoitaja koettiin helposti lähestyttäväksi ja hänelle pystyttiin kertomaan ongelmista ja huolista. Ongelmana kuitenkin oli se, että kouluterveydenhoitajan luokse ei päässyt aina juuri silloin kun siihen olisi ollut tarvetta. Ongelmia lasten ja nuorten elämässä aiheuttivat mm. päihteet, koulukiusaaminen, masennus, vanhempien avioero, perheen tiukka taloudellinen tilanne. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 6.5.2011 tehdyllä päätöksellä työryhmän päihdeongelmaisten vanhempien lasten tukipalveluiden varmistamiseksi. Työryhmän esityksessä on luettavissa, että joka viidennessä lapsiperheessä käytetään liikaa alkoholia ja ainakin joka kymmenes lapsi kärsii jollain tapaa vanhempien alkoholinkäytöstä. Tämä tarkoittaa yli 100 000 lasta Suomessa. Työryhmän mukaan ongelma on suuri. Kuitenkaan kukaan taho ei katso asiaa lapsen näkökulmasta.

Pohjoismaiden on katsottu olevan edelläkävijä lasten oikeuksien toteuttamisessa. Etenkin Norjassa on kiinnitetty huomioita lasten osallistumiseen ja oikeuksiin (Kiili, 2006, 17). Päätöksentekoa ohjaamaan tarvitaan jatkuvaa yhteiskunnallista keskustelua lasten tilanteesta

ja lasten hyvinvointiin vaikuttavista rakennetekijöistä. Valitettavasti liian usein taloudellinen etu ohittaa lapsen edun. Yksi tulevaisuuden uhkakuvista onkin palveluiden laadun heikkeneminen. Kyse on myös siitä, miten hyvinvointivaltion palveluita tulevaisuudessa tuotetaan. Nuorille tulisi kehittää sellaisia tukimuotoja, jotka vastaavat intensiivisemmin ja varhaisemmassa vaiheessa ongelmiin. Tukimuotoja kehitettäessä olisi tärkeä kuulla nuorten mielipiteitä. Puhutaan siitä, että tulevaisuudessa yhteiskunnan resurssit tulevat suuntautumaan ennemminkin iäkkäiden kuin lasten suuntaan. Tämä on luonnollinen seuraus siitä, että lasten osuus väestöstä pienenee entisestään (Kainulainen & Sauli 2001, 55). Tämän takia on entistä tärkeämpää pyytää lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta palautetta olemassa olevista palveluista ja ottaa heidät mukaan kehittämistyöhön. Lapsiasiavaltuutettu suosittaa, että kuntien tulisi päätöksenteossa ottaa käyttöön päätösten lapsivaikutusten arviointi eli lapsiin kohdistuvien vaikutusten selvittäminen ennen päätöksentekoa (Tuononen 2008, 45).

Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on hyviä esimerkkejä siitä, kuinka lapset ja nuoret, eivät ainoastaan ole puuttuneet epäkohtiin vaan he ovat myös tehneet vartenotettavia toimenpide-ehdotuksia asioiden parantamiseksi. Tällaisia olivat mm. ”Angstipuhelin” ja kesätyötori. Merkilläpantavaa on se, että Helsingin nuoret eivät olleet kovin innostuneita netin kautta tapahtuvan avun kehittämiseen. Tätä he motivoivat sillä, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on käytössä kännykkä. Avun tarpeessa oleva haluaa, että hänet kohtaa ihminen, joka voi kuunnella ja ohjata. Gretschel (2011, 8) toteaa, että palveluiden oletetaan kohdentuvan paremmin, jos lapset ja nuoret saavat olla mukana kehittämässä palveluita

Nuoret kokivat, että koulun päätöksentekoon osallistuminen oli heille tärkeää. Kyselyssä tuli esille, että joidenkin koulujen kohdalla oppilaskuntien vaikutusvalta on vähäistä. Nuoret halusivat, että lapsille ja nuorille olisi annettava puheenvuoro ja asiantuntijarooli heitä koskevissa keskusteluissa. Nuoret pitivät vaikuttamiskeinoista tärkeimpinä oppilas- sekä opiskelijakuntia ja nuorisovaltuustoa. Kunnissa tulisikin arvioida vuosittain nuorten vaikuttamismahdollisuuksien tilaa. Tästä tulisi raportoida kunnanvaltuustolle, joka on vastuussa nuorten vaikutusmahdollisuuksien kehittämisestä ja nuorten kuulemisen toteuttamisesta (Gretschel 2009, 148–149). On muistettava, että lasten ja nuorten tulee saada

mahdollisuus osallistua siellä missä he viettävät aikaansa. Mm. päiväkotit, koulu, nuorisotalot, harrastukset ja nettimaailma ovat paikkoja, joissa lapset ja nuoret toimivat päivittäin.

Lapset osaavat ottaa kantaa ajankohtaisiin asioihin. Kannanotoissa näkyy huoli vähävaraisten lapsiperheiden tilanteesta. Nuoret olivat erityisesti huolissaan vähävaraisten lapsiperheiden lasten harrastusmahdollisuuksista. Myös Helsingin vanhemmille teettämän kyselyn mukaan perheiden tiukka taloudellinen tilanne huolestuttaa. Vantaan lastensuojelusuunnitelmassa yhtenä huolenaiheena on lapsiperheköyhyyden lisääntyminen. Vuoden 2007 tilastojen mukaan toimeentulotukea saaneissa perheissä asui 5100 vantaalaista lasta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2011) tilastojen mukaan lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt. Vaikka yleinen tulotaso Suomessa on noussut, on lapsiperheiden köyhyys yleistynyt. Vuonna 1995 köyhissä perheissä eli 52 000 alle 18-vuotiasta kun heitä vuonna 2007 oli jo 151 000. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on meneillään tutkimus, josta ilmenee, että lapsuuden köyhyys vaikuttaa monin tavoin myöhempään elämään (Gissler & Paananen, 2011).

Lapsiasiainvaltuutettu suosittaa (Tuononen 2008, 45), että lasten ja nuorten mielipiteiden kuulemista ja huomioon ottamista tulee lisätä kaikissa lasten kasvuympäristöissä, etenkin koulussa ja kotikunnassa. Päätäjille, palveluiden ammattilaisille sekä koulu yhteisölle tulee järjestää koulutusta eri-ikäisten lasten ja nuorten mielipiteiden kuulemisesta ja osallistumisen hyvästä käytännöstä. Lisäksi lapsiasiainvaltuutettu suosittelee, että lasten mielipiteet tulee huomioida palveluiden kehittämistyössä. Kiili (2011) toteaa, että lasten mielipiteiden vähättelyn tai ohittamisen taustalla on monta syytä. Osaksi syynä on että 1990-luvulla syntyi paljon kasvatuspsykologista tietoa, joka yleistyi kansantajuisesti tiedoksi lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vuonna 2010 Suomessa oli sijoitettuna 17 064 lasta. Vuoteen 2009 kasvua oli reilu prosentti. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli 78 500 lasta. Tämä on 11 % enemmän kuin vuonna 2009 (THL, Sotkanet, tiedote 31.10.2011). Useammassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on tavoitteena sijoitusten laskeminen. Sen katsotaan olevan indikaattori lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Ongelmista ja huolenaiheista huolimatta lapset ja nuoret kokivat myös tyytyväisyyttä ja iloa. Perheen yhteinen aika, vanhemmat ja kaverit koettiin elämän tärkeiksi asioiksi.

7.2 Lasten ja nuorten osallisuuden, kuulemisen ja vaikuttamisen lisääminen ja kehittäminen

Nykyiseen osallisuuteen ja vaikuttamiseen lapset ja nuoret eivät olleet tyytyväisiä. Oppilaskuntien vaikutusmahdollisuuksia haluttiin lisätä. Lapset ja nuoret halusivat, että heitä kuullaan asioissa ja päätöksenteossa. Gretschel (2011, 9) on sitä mieltä, että osallisuus on osallisuuden tunnetta. Gretschel liittää osallisuuden tunteeseen voimaantumisen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että lapselle tai nuorelle tulee vaikuttamistoiminnassa voimaantuneen subjektin positio. Oranen (2007, 7) esittää Flöjtin ajatusta siitä, että yksi näkökulma osallisuuteen on yksilön oma kokemus siitä. Tätä tarkoittaa sitä, että osallisuus tapahtuu tunnetasolla. Lapselle tai nuorelle syntyy tunne siitä, että hänelle tärkeät asiat on tullut kuulluksi ja hän on itse voinut olla vaikuttamassa asioiden etenemiseen.

On merkittävää, että lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen nähdään yhtenä kehittämiskohteena eikä nykytilaan olla tyytyväisiä. Ulkopuoliselle lukijalle jää helposti sellainen kuva, että kukaan ei kuitenkaan ota vastuuta toimenpiteiden toteutumisesta. Ja millä tavalla parannusta mitataan? Vastuutahona useassa toimenpideoiosiossa on nimetty sivistystoimi tai sosiaalitoimi. Mutta epäselväksi jää kuinka monessa sivistystoimessa tai sosiaalitoimessa on nimetty vastuuhenkilö, joka lähtee kehittämään lasten ja nuorten osallisuutta. Lasten ja nuorten osallisuutta ei saa rajata ainoastaan päivähoitoon tai kouluun, vaikkakin ne ovat instituutioina sellaisia paikkoja, joissa tavoitetaan suurin osa lapsista ja nuorista. On toki ensisijaisen tärkeää, että osallisuus, kuuleminen ja vaikuttaminen toteutuvat päivähoidossa ja koulussa.

Olisi tärkeää, että lapsille ja nuorille annettaisiin mahdollisuus vaikuttaa eri tavoin. Eri nuorille sopivat erilaiset vaikuttamisen muodot. On myös muistettava, että ei ole yhtä ainuttakaan mallia vaikuttaa ja osallistua. Maija Gellin (2007, 67) pitää tärkeänä sitä, että lapsi saa ja voi osallistua yhteisönsä jäsenenä kaikkeen toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen. Kun lapsi kokee, että hän saa äänensä kuuluviin ja että hänen mielipiteitään arvostetaan, lapsi ei koe olevansa ulkopuolinen.

Olisin odottanut, että toimenpideoasioissa olisi ollut mainintaa siitä, että lasten ja nuorten kanssa toimivien tulisi saada koulutusta lasten ja nuorten osallisuuden lisäämisestä ja kehittämistä. Suurin muutos on luultavasti tapahduttava toimijoiden asenteissa. Gretschel (2009, 148) näkee osallisuudesta ja kuulemisesta kouluttamisen tarpeellisenä. Koulutusta tulisi antaa luottamushenkilöille, kunnan työntekijöille ja myös lapsille ja nuorille. Myös YK:n Lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomessa lapsen oikeuksien koulutus on puutteellista ja riittämätöntä. Komitea kiinnitti erityisesti huomiota siihen, että kasvatusalan henkilökunnalle tulisi järjestää koulutusta lapsen oikeuksista. Tällä tavalla lisätään tietoisuutta siitä miten lapsia osallistetaan ja kuullaan eri ikävaiheissa. Komitea suhtautui kriittisesti lapsen kuulemiseen ja osallistumiseen liittyviin ikärajoihin. (Lastensuojelun Keskusliitto, tiedote 23.6. ja 25.10.2011).

Myös Mannerheimin lastensuojeluliitto on ottanut kantaa lapsen kuulemiseen ja kohtaamiseen. Tämä tapahtui sopivasti Lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2011. Kannanotossa todetaan, että lasten ja nuorten parissa työskenteleville tulisi järjestää lisäkoulutusta, joka auttaisi huomioimaan lapsinäkökulmaa. Mannerheimin lastensuojeluliitolla on valtakunnallinen lasten ja nuorten päivystyspuhelin. Päivystäjät ovat huolestuneita siitä, että lapset ja nuoret yllättävän usein kertovat ongelmista ammattiauttajien vastaanotolla. MLL:n tiedotteessa muistutetaan siitä, että lapsilla on oikeus saada tarvitsemaansa tukea ja ilmaista mielipiteensä itseänsä koskevissa asioissa. Kun nuori tulee ammattilaisen luokse puhumaan niin nuori odottaa kohtaavansa läsnä olevan aikuisen, jolle voi luottamuksella kertoa vaikeitakin asioita. Työntekijän kyky kohdata nuori on äärimmäisen tärkeää. Työn tuloksellisuuden kannalta on merkittävää, että nuorelle syntyy kuulluksi tulemisen kokemus ja osallisuuden tunne.

Kuntaliiton (2011) teettämän kyselyn mukaan kunnat aikovat seuraavan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman teossa lisätä mm. lasten, nuorten ja vanhempien suoraan osallisuutta. Kunnissa arveltiin, että hyvinvointisuunnitelman laatimisessa tullaan tarvitsemaan lisää henkilöstöresursseja. Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategiassa vuosille 2012–2015 on otettu huomioon lasten oikeus vaikuttaa ja osallistua itseänsä koskeviin asioihin.

7.3 Osallistamisen toteutuminen

Olen tarkastellut lasten ja nuorten osallisuutta osallisuudenteorian mukaan niin kuin Mikko Oranen (2010) sen esittelee. Oranen toteaa, että on olemassa viisi eri osallisuuden astetta. Ne ovat

- lapset aloitteentekijöinä, aikuiset konsultteina,
- aikuiset aloitteentekijöinä ja toimijoina, lapset konsultteina,
- aikuiset aloitteentekijöinä ja lapset toimijoina,
- aikuiset aloitteentekijöinä, suunnittelu ja toteutus yhdessä lasten kanssa ja
- lapset aloitteentekijöinä, suunnittelijoina ja toimijoina. Aikuiset käytettävissä tarvittaessa.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa aikuisilla on vastuu ja he ovat aloitteentekijöinä. Ei voida olettaa, että lapset olisivat tässä tapauksessa aloitteentekijöinä. Aikuisille on annettu valta ja velvollisuus toimia ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millä tavalla lapset ja nuoret ovat mukana toiminnassa. Lapset ja nuoret eivät osaa vaatia osallistamis- tai vaikuttamismahdollisuuksia ellei heillä ole aikaisempia kokemuksia osallistamisesta ja vaikuttamisesta (Berg, Gretscher & Humppila 2011, 17)

Kun kyseessä on lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa niin voidaan puhua, että siinä toteutuu osallisuuden aste, jossa aikuisilla on vastuu ja he ovat myös aloitteentekijöinä. Lasten ja nuorten rooli on olla konsultteina. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen on sellainen työprosessi, että siinä ei välttämättä toteudu lasten toimijuus. Lasten ja nuorten osallisuus on voinut toteutua siten, että aikuiset ovat aloitteentekijöitä mutta suunnittelu ja toteutus tapahtuvat yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Tätä ei kuitenkaan ole tapahtunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiahan tulisi päivittää vähintään joka neljäs vuosi. Lapset ja nuoret olisi hyvä ottaa mukaan jo suunnitteluvaiheessa. Lapsia ja nuoria osallistavan kulttuurin alkuvaiheessa voi olla, ettei kummallakaan osapuolella ole selvää kuvaa ja käsitystä siitä, millaista osallistava toiminta on ja missä sitä esiintyy (Berg, Gretscher & Humppila 2011, 17).

Mainitsin aiemmin siitä, että Oranen (2011) kirjoittaa lasten ja nuorten osallisuuden koostuvan kuudesta elementistä. Kun lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa niin suurin osa jokaisesta kuudesta elementistä on toteutunut. Lapsille on annettu mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä hyvinvointisuunnitelmien laatimiseen, heitä ei ole pakotettu siihen vaan lapsilla on ollut myös mahdollisuus kieltäytyä. Mikäli lapset ja nuoret ovat osallistuneet hyvinvointisuunnitelman laatimiseen, on heille annettu mahdollisuus ilmaista itseään ja heille on myös mahdollisesti annettu tukea mielipiteen ilmaisemisessa. Lapsille ja nuorille on selitettävä miksi heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään tarvitaan. Lapsille on annettu tietoa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisesta ja siitä mihin esim. kyselyn vastauksia tarvitaan. Yksi osallistumisen elementeistä on lapsen oikeus vaikuttaa työskentelyprosessiin ja mahdollisuus tehdä päätöksiä. Voisin kuvitella, että nämä ovat niitä osallisuuden elementtejä, jotka ovat toteutuneet ainoastaan osittain tai ei ollenkaan.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että silloin kun lapset ja nuoret ovat saaneet mahdollisuuden osallistua lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimiseen niin toimijoilla on muuttunut lapsi- ja toimijäkäsitys (Karlsson 2001, 150). Sen näkemyksen mukaan lapsi on aktiivinen ja osallistuva. Lapsi kykenee keskustelemaan ja vastavuoroiseen toimintaan. Muuttuneessa lapsikäsityksessä lapsinäkökulma on ensisijainen. Valitettavaa näyttää siltä, että yhteiskunnassamme on vielä vallalla perinteinen lapsikäsitys, jonka mukaan lapsi on objekti ja ammattilaisten toiminnan kohteena. Perinteisessä lapsikäsityksessä aikuisnäkökulma on vallitseva. Perinteinen lapsikäsitys on ohjannut niiden lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien työprosessia, joissa ei ole annettu lapsille ja nuorille mahdollisuutta osallistua lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimiseen.

Olen Orasen (2011) kanssa samaa mieltä siitä, että lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatu paranee mikäli lapsille ja nuorille on annettu mahdollisuus olla mukana laatimassa sitä. Tutkimuksen aineiston valossa näyttää siltä, että lasten ja nuorten osallisuuden lisäämisessä ja kehittämisessä on paljon työtä. Lapsella kognitiiviset ja kielelliset taidot ovat kehittymättömämpiä kuin aikuisella, mutta se ei tarkoita sitä, ettei lapsi kykenisi osallistumaan. Lapsen tiedon tuottaminen ei ole tärkeää ainoastaan lapsen oikeuksien

toteuttamisen vuoksi, vaan siksi, että lapsen tieto on merkityksellistä ja ainoastaan lapsi voi kuvailla todellisuuttaan sellaisena kuin lapsi sen kokee (Hurtig 2006, 178).

8 POHDINTA

Tutkimustehtävänä oli vastata kahteen tutkimuskysymykseen, joista toinen oli miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimisessa? Aineistoni koostui 20 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta ja vain viidessä hyvinvointisuunnitelmassa oli toteutunut lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen. Voidaan siis todeta, että osallisuus oli toteutunut huonosti. YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat loppupäätelmät lapsen oikeuksien yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa koskevan 4. määräaikaisraportin johdosta Suomi sai huomautuksen mm. lasten osallisuudesta. Raportin työvaiheeseen on osallistunut lapsiasiavaltuutettu, joka yhdessä eri järjestöjen edustajien ja oikeusasiamiehen kanslian kanssa, on ollut kuultavana Genevessä Lasten oikeuksien komitean istunnossa. Komitea on myös tehnyt tarkentavia kysymyksiä Suomen hallitukselle. Mielenkiintoista on se, että komitean maaraportoiija, unkarilainen Maria Herczog on vierailut Suomessa ensimmäistä kertaa keväällä 2011. Maaraportoiija tapasi lapsia ja nuoria. Raportissa tuleekin esille se, että tällä lasten ja nuorten kuulemisella on ollut vaikutusta. Suomi on ollut Euroopan neuvoston pilottina hankkeessa, jossa pyrittiin lisäämään lasten ja nuorten osallisuutta. Ulkopuoliset arvioitsijat havainnoivat, että Suomessa on paljon hyviä rakenteita. Kritiikki koski sitä, että rakenteet lasten ja nuorten osallistumiselle ja vaikuttamiselle on kehitetty ylhäältä käsin (www.lapsiasia.fi/tiedotteet 11.5.2011).

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten lasten ja nuorten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista on kunnissa aiottu lisätä ja kehittää? Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen ja lisääminen on kirjattu 11 lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden vahvistamisella ja vaikuttamisella halutaan mm. parantaa palveluiden asiakaslähtöisyyttä. Lasten ja nuorten näkemykset ja mielipiteet halutaan ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Muina havaintoina tutkimuksen aineistosta nousivat lasten ja nuorten mielipiteet ja ajatukset. Lapset ja nuoret ottivat kantaa vapaa-aikaan, koulunkäyntiin, harrastusmahdollisuuksiin, palveluihin, vanhemmuuteen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen. Lapsilla ja nuorilla oli kehittämisideoita koulun ja palveluiden suhteen. Lapset ja nuoret eivät olleet tyytyväisiä

nykyiseen osallistamis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Lapset kykenevät siis ottamaan kantaa ajankohtaisiin asioihin. Mielenkiintoista oli lukea myös vanhempien kyselyn tuloksia. Niistä paljastui huoli perheen taloudellisesta tilanteesta. Helsinki oli ainoana kaupunkina kuullut lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaita. Olen sitä mieltä, että vastaukset ovat hyödyllisiä, kun halutaan kehittää lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Kiilakoski (2007, 17) on sitä mieltä, että lapsilla ja nuorilla on sellaista kokemuksellista tietoa, jota kellään aikuisella ei ole. Lapset ja nuoret ovat oman itsensä ja elämänpiirinsä parhaita asiantuntijoita.

Tutkijana on ollut mielenkiintoista tutkia ja analysoida aineistoa. Erityisen vaikutuksen minuun teki ne hyvinvointisuunnitelmat, joiden laatimisessa oli kuultu lapsia ja nuoria. Olen vakuuttunut siitä, että luottamushenkilöt, viranomaiset ja kaikki ne tahot, jotka tekevät työtä lasten ja nuorten kanssa, ovat saaneet arvokasta tietoa siitä, mitä lapset ja nuoret ajattelevat asioista. Toivottavasti tätä tietoa osataan hyödyntää niin, että lapsille ja nuorille syntyisi tunne siitä, että heitä on kuultu ja kuulemisella on ollut vaikutusta. Identiteetin kehittymisen kannalta on ratkaisevaa, että lapsille ja nuorille annetaan mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä. Kun lapselle ja nuorelle annetaan mahdollisuus osallistua perheen, suvun, oman asuinalueen, koulun ja muiden elämänpiirin kuuluvien yhteisöjen toimintaan niin lapsen on helpompi ymmärtää kuka hän on, mihin hän kuuluu ja miten hän elää. Osallistamisen voidaan sanoa olevan yksi kasvun ja kehityksen perusedellytys ja sen kautta opitaan elämään ja olemaan yhdessä (Oranen 2007, 5).

Lasten ja nuorten osallisuuden tulisi siis olla normaali osa heidän joka päivästä toimintaa kotona, päivähoitossa, koulussa, harrastuksissa, erilaisissa palveluissa jne. Ellei lapsen ja nuoren osallisuus toteudu kotona niin voimmeko olettaa sen toteutuvan muuallakaan yhteiskunnassa. Lasten ja nuorten osallistumisrakenteita tulisi kehittää yhdessä lasten ja nuorten kanssa (Kiili, 2011). YK:n maaraporttoijan Maria Herczogin tapaamisen yhteydessä lapset toivat esille mm., että he haluaisivat useammin tavata aikuisia ja keskustella ja suunnitella asioita.

Mainitsin aikaisemmin, että Johanna Kiili (2011) kysyy miksi lasten mielipiteitä ei oteta huomioon vaikka lapsilla on kyky havainnoida ympäristöään ja tehdä johtopäätöksiä. Tätä samaa voi vain ihmetellä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien osalta. Miksi niin harva kunta on kuullut lapsia ja nuoria hyvinvointisuunnitelman tekovaiheessa? Jonkin kunnan kohdalla viitattiin kiireiseen aikatauluun. Jos tuo on se todellinen syy sille, ettei lapsia ja nuoria ole kuultu, niin olisi ollut parempi antaa suunnitelman teolle lisääaikaa, jotta lasten ja nuorten osallisuus olisi toteutunut. Lapsikäsitys on muuttunut ja paljon on tapahtunut sen eteen, että lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Tutkimuksen tulosten mukaan vaikuttaa kuitenkin siltä, että vallalla on vielä vahvasti perinteinen lapsikäsitys, jossa lapsi ja nuori nähdään passiivisena ja aikuisnäkökulma on vallitseva.

Kuntaliiton tekemän selvityksen mukaan kunnilla ei enää välttämättä ole kokonaiskäsitystä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta ja palveluiden toimivuudesta. Tämä johtunee siitä, että monia palveluita on siirretty yhteistoiminta-alueille. Mm. tämän takia olisi entistä tärkeämpää antaa lapsille, nuorille ja vanhemmille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Valtioneuvosto hyväksyi 8.12.2011 lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuosille 2012–2015. Kehittämisohjelman painopisteet ovat lasten ja nuorten osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja arjenhallinnan vahvistaminen. Kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäki (2011) toteaa, että kehittämisohjelmassa tärkeänä asiana on lasten ja nuorten kuuleminen. Arhinmäki toivoo, että eri ministeriöiden hallinnonaloilla otetaan lapset ja nuoret mukaan toiminnan kehittämiseen ja arviointiin. Arhinmäki pitää myös tärkeänä huomioida päätösten lapsivaikutus.

Tutkimuksen aikana olen pohtinut paljon sitä, millä tavalla lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien päivittämisessä parhaiten toteutuisi lasten ja nuorten osallisuus. Olen sitä mieltä, että lapset ja nuoret tulisi ottaa mukaan jo suunnitteluvaiheessa miettimään yhdessä muiden toimijoiden kanssa, miten lapset ja nuoret voisivat olla mukana vaikuttamassa hyvinvointisuunnitelman sisältöön. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi. Ei pitäisi olla mikään mahdottomuus, että kunnissa vähintään joka neljäs vuosi kartoitettaisiin lasten ja nuorten tilanne. Osallisuuden ja vaikuttamisen ei tulisi tapahtua kaavamaisesti ja samalla tavalla joka kerta. Oman mielipiteensä voi tuoda esille niin monella

eri tavalla. Erik Allardt (1980, 46) toteaa, että itsensä toteuttaminen on yksi hyvinvoinnin tärkeä osa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman päivittäminen voisi olla tilaisuus, josta tulisi osa kunnan vakiintunutta käytäntöä.

*”Miksi aikuiset
liittoutuu aina
toistensa kanssa
lapsia vastaan
onks mutsin pakko väittää
että opettaja on oikeassa
jos se selvästi tekee väärin*

*onks faijan pakko uskoa
rehtorin kokemusta enemmän kuin mun
vaikka mä olin paikalla silloin
kun Mikalta murtui jalka välituntitappelussa
eikä rehtori nähnyt koko tapausta*

*onks terveydenhoitajan pakko sanoa
että mä voin juosta jumppatunnilla ihan hyvin
vaikka mä en voi
onks luokanvalvojan pakko luulla
että mä halusin vain lintsata
vaikka mulla oli sinä aamuna tosi kipee olo*

*Miksi aikuisen ajattelee
että toinen aikuinen
puhuu enemmän totta
kuin lapsi*

(Askola & Porio, Lasinen lapsuus, 2002)

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo (2009) Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim): Lastensuojelu ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Aikaa lapselle - arvoa kasvatukselle. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011. Päättäjän käsikirja lasten ja nuorten tärkeistä asioita. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:8. Helsinki: Yliopistopaino.

Alasuutari, Pertti (1995) Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus.

Allardt, Erik (1980) Hyvinvoinnin ulottuvuudet. Juva: WSOY.

Arhinmäki, Paavo (2011) Lapsi- ja nuorisopolitiikan kärkeen osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta. Opetus- ja kulttuuriministeriö, tiedote 8.12.2011. Saatavissa [www-muodossa: http://www.okm.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittamisohjelma2012-2015](http://www.okm.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittamisohjelma2012-2015).

Arvokas Arki, Tampereen lastensuojelusuunnitelma 2009-2012.

Askola, Irja & Porio, Anja (2002) Lasinen lapsuus. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Aula, Maria-Kaisa (2011) Lapsiasiavaltuutettu näkee hallitusohjelmassa paljon jatkuvuutta. Tiedote 21.6.2011.

Autio, Minna, Eräranta, Kirsi, & Myllyniemi, Sami (toim.) (2008) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Hakapaino Oy.

Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1996) Nykyajan jäljillä, refleksiivinen modernisaatio. Jyväskylä: Gummerus.

Berg, Päivi, Gretschel, Anu & Humppila, Laura (2011) Ei nuorille vaan nuorten kanssa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 119, verkkojulkaisuja 47. Sporttipaino.

Euroopan yhteisöjen komissio-yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta (2003).

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri (2001) Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi - Yhteiskuntapolitiinen puheenvuoro. Vantaa: Tummuvuoren kirjapaino, s. 10–19.

Forsberg, Hannele (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehitettävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki: Nykypaino Oy.

Forsberg, Hannele & Törrönen, Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö, kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: Ps-kustannus.

Gellin, Maija (2007) Sovittelulla riidoista ratkaisuihin. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 56–70.

Gissler, Mika & Paananen, Reija (14.1.2011) Lapsuuden köyhyys heijastuu myöhempään elämään. Saatavissa www-muodossa: <http://www.thl.fi/fi-FI/web/fi/uutinen>

Gretschel, Anu (2011) Nuorisotalo mahdollistavana lähiyhteisönä: nuorten näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 41. Helsinki: Aksidenssi.

Gretschel, Anu (toim.) (2009) Nuorten vaikutusmahdollisuuksien arviointi 2008. Menetelmän kehittäminen nuorten näkökulmaan, ja päättäjien kanssa keskustelun aikaansaamiseksi

lääninhallitusten peruspalveluarvioinnin tuloksiin 20 pilottikunnassa. Suomen nuorisoyhteistyö -Alliansi ry. Helsinki.

Gretschel, Anu (2002) Kunta nuoren osallisuusympäristönä - Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin kautta. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2007) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy.

Hantrais, Linda (1995) Comparative Research Methods. Social Research Update. Department of Sociology, University of Surrey. England.

Harrikari, Timo (2009) Pinnan alta: Julkista keskustelua on alkanut yhä enemmän hallita jatkuva ja laajentuva kriisintunne. Sosiaaliturva 2/09.

Hartung, Catherine & Malone, Karen (2010) Challenges of participatory practice with children. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel. A Handbook of Children and Young People's Participation, Perspectives from Theory and Practice. New York: Routledge.

Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina, väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juventus Print.

Hiilamo, Heikki (2006) Akantappolaista isäkiintiöön, perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa. Vaajakoski: Gummerus.

Hiilamo Heikki (2000) Perhepolitiikka mikrotasolla 1991-1999. Yhteiskuntapolitiikka 65, 2000. s. 252-502.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Törrönen, Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö, kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: Ps-kustannus.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. Tampere.

Kainulainen, Sakari & Sauli, Hannele (2001) Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Törrönen Maritta (toim.). Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, s. 42-57.

Karlsson, Liisa (2001) Lapsille puheenvuoro, ammattikäytännön perinteet murrossa. Helsinki: Edita.

Kekkonen, Jukka. (2008) Vertailevan tutkimuksen haasteita. Tieteessä tapahtuu 3-4/2008.

Kiili, Johanna (1998) Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kiili, Johanna (2011) Lapset ovat toimijoita tässä ja nyt. Lapsiasiavaltuutetun toimiston esittely ylitarkastaja Johanna Kiili. Saatavissa www-muodossa:

<http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutetutoimisto>. Viitattu 17.9.2011.

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat, tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna, Moilanen, Johanna & Satka, Mirja (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka. 67. 2002, s. 252-253

Kuntaliitto (2011) Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien tilanne kunnissa 2010.

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/hyvinvointisuunnitelmientilanne>.

Lansdown, Gerison (2010) The realisation of children's participation rights: critical reflections. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel. A Handbook of Children and Young People's Participation, Perspectives from Theory and Practice. New York: Routledge.

Lapsiasiavaltuutettu (2011) Lapset ja nuoret listasivat huolensa: Suvaitsemattomuus, aikuisuuden paine ja osallisuuden puute. Lapsiasiavaltuutetun tiedote 11.5.2011.
<http://www.lapsiasia.fi>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <http://www.finlex.fi/lastensuojelulaki>.

Lastensuojelun Keskusliitto (2011) Lapsipolitiikan koordinaatiota kehitettävä, tiedote 23.6. ja 25.10.2011. <http://lskl.fi/tiedottaa>.

Lillrank, Paul (2009) Onko hyvinvointivaltion aika ohi?. Sosiaaliturva. 1/2009.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2011) Lapset ja nuoret eivät aina tule kuulluksi ammattiauttajan vastaanotolla, tiedote 17.11.2011.

Metsämuuronen, Jari (2005) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen, lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuu ry.

Oranen, Mikko (2011) Lasten osallisuus. Lastensuojelun käsikirja, sosiaaliportti. Saatavissa www-muodossa: <http://www.sosiaaliportti.fi/lastensuojelunkasikirja/hallinto/> lapsenosallisuus. Viitattu 15.10.2011.

Oranen, Mikko (2007) Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali ja terveysministeriö-lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti.

Paju Petri (2008) Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Pekkarinen Elina (2011) Lastensuojelutieto ja tutkimus-asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (2010) A Handbook of Children and Young People's Participation, Perspectives from Theory and Practice. New York: Routledge.

Perälä, Marja-Leena (2011) Hajanaisia palveluja vai toimiva palvelukokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelujen yhteensovittaminen kunnissa. Lastensuojelun laatupäivät 15.2.2011, Helsinki.

Rimpelä Matti, Ilkka (7.9.2009) Nuorten syrjäytymisen estossa vain huonompaan suuntaan.

Robson, Colin (2007) Real World Research. Singapore: Blackwell Publishing.

Rousu, Sirkka (2008) Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan osa 1. Suunnitelman valmistelu. Helsinki: Kuntaliitto.

Rousu, Sirkka (2009) luento 08.09.2009, Kokkola.

Rousu, Sirkka (2011) Mistä huoli; siihen kohdennettuja palveluja ja kasvatuskumppanuutta. Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden saatavuus lapsen eri ikävaiheissa. Lastensuojelun laatupäivät Helsinki, 15.2.2011.

Sosiaali- ja terveysministeri (2011) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma Kaste. <http://www.stm.fi/kehittamisohjelmat>.

Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksi. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.). Lasten ja nuorten etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Helsinki. s. 92-110.

Sykkö, Riitta-Maija (2009) Pääkirjoitus ”Lasten arvostus näkyy teoissa”. Keskipohjanmaa 16.2.09.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki, soveltamisopas, Stakes. Helsinki: Gummerus Kirjapaino.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet (2011) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kasvoi hieman. Tiedote 30.10.2011.

Towards a Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2012-2015.

http://www.coe.int/t/dg3/children/StrategyConferenceMonaco/Strategy151111_en.pdf

Tuononen Päivi (toim.) (2009) Asiaa aikuisille! Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. Jyväskylä.